

Työpaperi nro 4/2022

Pia Eriksson & Päivi Korhonen

Sijaishuollon lapsikohtaisen valvonnan malli

Tässä työpaperissa esitellään sijaishuollon lapsikohtaisen valvonnan toimintamalli, joka pohjautuu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Kysy ja kuuntele -hankkeessa (2019-2021) toteutettuun yhteiskehittämisen prosessiin. Tavoite on, että laajassa yhteistyössä kuntien kanssa kehitetty malli otettaisiin kansallisesti käyttöön sijaishuollossa olevien lasten oikeuksien toteutumiseksi ja yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi valvontakäytännöissä. Kuvattu malli tarjoaa pohjan systemaattiselle lapsikohtaiselle valvonnalle, ja sen tarkoituksena on vahvistaa ja selkiyttää lapsikohtaista valvontaa, osana sijaishuollon valvonnan kokonaisuutta.

Tiivistelmä

Pia Eriksson & Päivi Korhonen. Sijaishuollon lapsikohtaisen valvonnan malli. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpäpaperi 4/2022. 33 sivua. Helsinki 2022. ISBN 978-952-343-808-8 (verkkojulkaisu).

Sijaishuollon lapsikohtaisella valvonnalla tarkoitetaan lapsen sijoituksen ja sen tavoitteiden toteutumisen seurantaa, josta vastaa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Lapsikohtaista valvontaa on nyt mallinnettu ensimmäisen kerran Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Kysy ja kuuntele –hankkeessa (2019–2021), johon osallistui yli sata kuntaa. Tutkimus- ja kehittämishankkeen tavoitteina on mm. ollut kehittää ja systematisoida sijoitettujen lasten kuulemista ja lapsia koskevan hyvinvointitiedon keruuta, sekä mallintaa ja vahvistaa sijaishuollon epäkohtien tunnistamista ja niihin puuttumista. Kehittämistyön tuloksena on julkaistu käsillä oleva lapsikohtaisen valvonnan malli.

Sijaishuollon valvontatehtävä ja sen toteuttaminen pohjautuu lastensuojelulakiin. Tärkeimpänä lähtökohdana on lapsen oikeuksien toteutuminen sekä sijaishuollossa olevan lapsen oikeus erityiseen suojeluun. Lapsen osallisuuden ja toimijuuden vahvistaminen ovat keskeisiä ulottuvuuksia lapsen edun, suotuisan kasvun ja kehityksen sekä hyvinvoinnin tukemisessa. Lapsikohtainen valvonta mahdollistuu tosiasiallisesti vain, jos sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus luoda lapseen luottamuksellinen suhde ja pitää häneen yhteyttä riittävän usein.

Tieto ja ymmärrys lapsen tilanteesta rakentuvat vuorovaikutuksessa ja keskusteluissa. Tässä mallissa nostamme keskiöön lapsen kokemustiedon, jota muiden osapuolten tieto täydentää. Mallissa on pyritty kuvaamaan sitä, mitä tietoa sosiaalityöntekijä tarvitsee lapsen tilanteesta ja kokemuksista valvontatehtävän toteuttamiseksi sekä sitä, miten valvontatehtävää voidaan toteuttaa lapsikeskeisesti. Avainasemassa on yhteistyö ja vuorovaikutus kaikkien toimijoiden kanssa.

Tässä työpaperissa lapsikohtaista valvontaa on jäsennetty eri vaiheiden mukaisesti ennakkolliseen, suunnitelmalliseen ja reaktiiviseen valvontaan. Malli koostuu lapsikohtaisen valvonnan prosessin ja sisällön kuvauksista sekä kahdesta työskentelyä jäsentävästä välineestä. Toinen väline on tarkistuslista lapsen kanssa systemaattisesti käsiteltävistä teemoista ja toinen on sijaishuollon epäkohtiin puuttumisen prosessikuvaus. Välineet perustuvat tutkimus- ja kokemustietoon, aikaisempaan kehittämistyöhön sekä monessa kunnassa jo käytössä oleviin välineisiin.

Lapsikohtaisen valvonnan malli on kehitetty yhteistyössä kuntien ja muiden keskeisten toimijoiden kanssa. Tavoitteena on, että malli otettaisiin kansallisesti käyttöön sijaishuollossa olevien lasten oikeuksien toteutumiseksi ja yhdenvertaisuuden varmistamiseksi. Mallissa on kyse suosituksesta yhdenmukaiseksi toimintatavaksi. Sen tarkoituksena on vahvistaa ja selkiyttää lapsikohtaista valvontaa osana sijaishuollon valvonnan kokonaisuutta. Lastensuojelun järjestämisvastuun siirtyessä hyvinvointialueille sijaishuollon valvontaan kehitetyt mallit voidaan ottaa käyttöön hyvinvointialueitasoisesti, ja siten yhdenmukaistaa valvontakäytäntöjä myös valtakunnallisesti.

Avainsanat: lastensuojelu, sijaishuolto, valvonta

Sammanfattning

Pia Eriksson & Päivi Korhonen. Modell för barnspecifik övervakning av vård utom hemmet. Institutet för hälsa och välfärd (THL). Arbetsdokument 4/2022. 33 sidor. Helsingfors 2022. ISBN 978-952-343-808-8 (nätpublikation).

Med barnspecifik övervakning av vård utom hemmet avses uppföljning av barnets placering och uppnåendet av målen med placeringen. Den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter ansvarar för uppföljningen. En modell för barnspecifik övervakning har nu utarbetats för första gången inom projektet Fråga och lyssna (2019–2021), som leds av Institutet för hälsa och välfärd. Över hundra kommuner har deltagit i projektet. Målet med forsknings- och utvecklingsprojektet har bland annat varit att utveckla och systematisera hörandet av placerade barn och insamling av uppgifter om välbefinnandet hos dessa barn, samt att skapa en modell för identifiering och ingripande i missförhållanden inom vård utom hemmet. Resultatet av utvecklingsarbetet har publicerats i denna modell för barnspecifik övervakning.

Övervakningsuppgiften och dess genomförande grundar sig på barnskyddslagen. Den viktigaste utgångspunkten är att trygga barnets rättigheter och rätten till särskilt skydd för barn som vårdas utom hemmet. Att stärka barnets delaktighet och agentskap är centrala dimensioner i främjandet av barnets bästa, en gynnsam uppväxt och utveckling samt välbefinnande. Barnspecifik övervakning kan förverkligas endast om socialarbetaren har möjlighet att skapa en förtroendefull relation med barnet och hålla kontakt med barnet tillräckligt ofta.

Kännedomen om och förståelsen för barnets situation bygger på växelverkan och diskussioner. I den här modellen lyfter vi upp kännedom om barnets erfarenheter, som kompletteras av andra parter uppgifter. I modellen har vi strävat efter att beskriva, vilka uppgifter socialarbetaren behöver om barnets situation och erfarenheter för att genomföra övervakningsuppgiften, samt hur övervakningsuppgiften kan genomföras på ett barnorienterat sätt. Samarbete och växelverkan mellan alla aktörer är av yttersta vikt.

I den här publikationen har den barnspecifika övervakning delats in enligt olika faser i föregripande, planmässig och reaktiv övervakning. Modellen består av beskrivning av processen för barnspecifik övervakning och dess innehåll samt två verktyg för strukturerat arbete. Det ena verktyget är en checklista för teman som ska behandlas systematiskt tillsammans med barnet och det andra är en processbeskrivning av ingripande i missförhållanden inom vård utom hemmet. Verktygen baserar sig på forskning och evidensbaserad kunskap, tidigare utvecklingsarbete samt verktyg som redan används i många kommuner.

Modellen för barnspecifik övervakning har utvecklats i samarbete med kommuner och andra centrala aktörer. Målet är att modellen tas i nationellt bruk för att trygga rättigheterna för barn som vårdas utom hemmet och säkerställa jämlikheten. Modellen är en rekommendation för ett enhetligt verksamhets sätt. Syftet är att stärka och förtydliga den barnspecifika övervakningen som en del i helheten för övervakning av vården utom hemmet. När organiseringsansvaret för barnskyddet överförs till välfärdsområdena kan de modeller som har utvecklats för övervakning av vård utom hemmet tas i bruk på välfärdsområdesnivå, och därmed förenhetligas övervakningsförfaranden även nationellt.

Nyckelord: barnskydd, vård utom hemmet, övervakning, tillsyn

Sisällys

Tiivistelmä.....	2
Sammandrag.....	3
1 Johdanto	5
2 Sijaishuollon valvonnan nykytila ja kehittämistarpeet.....	6
2.1 Kansallinen kehittäminen	7
2.2 Yhteiskehittäen kohti mallinnusta	8
3 Lähtökohtia	10
3.1 Lapsikohtainen valvonta osana sijaishuollon valvonnan kokonaisuutta	10
3.2 Ohjaavat periaatteet.....	11
3.3 Epäkohdat sijaishuollossa	12
4 Lapsikohtaisen valvonnan toimintamalli.....	14
4.1 Lapsikohtainen valvonta osana sijaishuollon sosiaalityötä	14
4.2 Lapsen tapaamiset ja yhteydenpito.....	15
4.3 Lapsen kohtaaminen.....	16
4.3.1 Lapsen ikä- ja kehitystason sekä erityistarpeiden huomioiminen	17
4.3.2 Lapsen kokemustieto.....	17
4.3.3 Vaikeiden asioiden puheeksi ottaminen	19
4.4 Keskustelu lapsen kanssa hänen oikeuksistaan	19
4.5 Yhteistyö ja täydentävä tieto	20
4.6 Viranomaisten välisen yhteistyön rakenne.....	21
4.7 Ennakollinen ja suunnitelmallinen lapsikohtainen valvonta	22
4.7.1 Ennen sijoitusta	22
4.7.2 Lapsen tullessa sijaishuoltoon	22
4.7.3 Sijaishuollon aikana	23
4.7.4 Lapsen muuttaessa pois sijaishuollosta	23
4.8 Reaktiivinen lapsikohtainen valvonta: epäkohtien tunnistaminen ja niihin puuttuminen	24
4.8.1 Epäkohtien kirjo	24
4.8.2 Epäkohdat sijaishuoltopaikan ulkopuolella	24
4.8.3 Sijaishuoltopaikassa ilmenevien epäkohtien tunnistaminen.....	25
4.8.4 Epäkohtiin puuttuminen	25
5 Lapsikohtaisen valvonnan mallin käyttöönottoon liittyvät suositukset ja edellytykset.....	29
Lähteet.....	30

1 Johdanto

Jokaisella sijaishuollossa olevalla lapsella on oikeus yksilöllisiä tarpeitaan vastaavaan hoivaan ja huolenpitoon sekä erityiseen suojeluun. Sijaishuollon toteutumisen seurannasta vastaa sijaishuollon järjestämisvastuussa oleva taho, eli lapsen sijoittanut kunta. Sijaishuollon valvontavastuu jakautuu useammalle taholle, mutta lapsikohtainen valvonta on yksinomaan sijoittavan kunnan vastuulla.

Tässä työpaperissa esitellään lapsikohtaisen valvonnan toimintamalli. Kuvatus mallin tarkoituksena on vahvistaa ja jäsentää lapsikohtaista valvontaa osana sijaishuollon valvonnan kokonaisuutta. Sijaishuollon toimintamalleja tulee ottaa uuteen tarkasteluun lastensuojelun järjestämisvastuun siirtyessä kunnilta hyvinvointialueille vuonna 2023, ja tämän muutoksen yhteydessä on mahdollista kehittää myös valvontakäytäntöjä kansallisesti yhdenmukaisemmiksi. Tämä julkaisu on suositus toimintamalliksi, joka toimii jatkokehittämisen pohjana.

Lapsikohtaisen valvonnan malli on kehitetty osana Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Kysy ja kuuntele –hanketta (2019–2021), jossa tutkitaan sijoitettujen lasten hyvinvointia, kokemuksia ja kohtelua sekä sosiaalityön ammattikäytäntöjä liittyen lasten kuulemiseen ja sijaishuollon epäkohtien tunnistamiseen. Hankkeen kehittämistavoitteiksi asetettiin kehittää ja systematisoida sijoitettujen lasten kuulemistä ja lapsia koskevan hyvinvointitiedon keruuta, sekä mallintaa ja vahvistaa epäkohtien tunnistamista ja niihin puuttumisen keinoja. Hankkeen edetessä tämä tavoite konkretisoitui ja tarkentui lapsikohtaisen valvonnan mallintamiseksi.

Sijaishuollon lapsikohtaisella valvonnalla tarkoitetaan lapsen sijoituksen ja sen tavoitteiden toteutumisen seuranta, josta vastaa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Lapsikohtaisen valvonnan käsitettä on aiemmin avattu vuonna 2017 julkaistussa Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli –julkaisussa (Hoikkala ym. 2017). Siinä esitellään lapsikeskeinen ja lapsenoikeusperustainen valvonnan malli, joka selkiyttää eri toimijoiden rooleja ja toimintatapoja. Käsillä oleva lapsikohtaisen valvonnan malli täydentää tätä vuonna 2017 tuotettua julkaisua.

Seuraavassa luvussa esittelemme mallinnuksen taustaa sekä kehittämistarpeita, joihin tämä työ kytkeytyy. Luvussa kolme lapsikohtaista valvontaa asemoidaan ja käsitteellistetään osaksi sijaishuollon laajempaa kontekstia ja tutkimustietoa. Luvussa neljä siirrymme varsinaisen toimintamallin esittelyyn, ja luvussa viisi esitämme mallin käyttöönnoton edellytyksiä ja suosituksia hyvinvointialuerakenteisiin siirryttäessä.

2 Sijaishuollon valvonnan nykytila ja kehittämistarpeet

Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai hallintotuomioistuimen antaman määräyksen perusteella järjestettyä lapsen hoitoa ja kasvatusta kodin ulkopuolella. Sijaishuollon valvonnalla puolestaan tarkoitetaan sekä sijaishuollon laillisuusvalvontaa (voimassa olevan lainsäädännön ja muiden normien sekä hyvän hallintotavan toteutumisen arviointia ja valvontaa) että sijaishuollon tarkoituksenmukaisuuden valvontaa ja toiminnan tukemista ohjauksen keinoin (kuten informaatio-ohjaus). (Hoikkala ym. 2019).

Sijaishuollon valvonnan tehtävä on hajautettu eri toimijoille: Kunnat valvovat alueellaan ja käytössään olevia sijaishuolto paikkoja, ja lasten asioista vastaavat sosiaalityöntekijät valvovat asiakkaidensa sijaishuollon toteutumista. Sijaishuollon lainmukaisen toteuttamisen edellytyksiä lastensuojelulaitoksissa valvovat myös Aluehallintovirasto ja Valvira, ja Aluehallintovirasto valvoo niin ikään sosiaalityön prosessien lainmukaisuutta kunnissa. Sijaishuoltoyksiköiden ja sosiaalityön ylimpinä laillisuusvalvojina toimivat eduskunnan oikeusasiamies sekä oikeuskansleri. Toimeksiantosuhteisen perhehoidon valvonta on kuntien vastuulla Aluehallintoviraston valvontavastuun ulottuessa vain sosiaalityön toteuttamiseen. Käytännössä valvonta jää usein perhehoitoon sijoitettujen lasten asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden harteille, jolloin rakenteet ovat kevyemmät ja ulkopuolinen valvonta ohuempaa. Perhekohtaisen valvonnan rakenteet kaipaavat kehittämistä osana sote-uudistusta.

Lapsikohtaisesta valvonnasta vastaa lapsen sijoittava kunta ja erityisesti lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Tehtävä on sama riippumatta siitä, onko lapsi sijoitettu perhe- vai laitoshuoltoon, mistä syystä tässä mallissa ei erotella näitä sijaishuoltomuotoja toisistaan. Yhteistyökumppanit ja toimijaverkosto kuitenkin määräytyvät sijaishuoltomuodoittain, mikä on otettu huomioon yhteistyörakenteiden kuvauksissa. Yhteistyön tarve yksikkö- ja lapsikohtaista valvontaa tekevien ammattilaisten välillä on ilmeinen ja kaipaa kiipeästi vahvistamista. Lastensuojelun järjestämistä vastuun siirtyminen kunnilta hyvinvointialueille mahdollistaa yhteistyön ja tiedonvaihdon tiivistämisen.

Hoikkala ym. (2017) ehdottavat, että lapsen hyvinvointia koskeva tieto kartoitetaan vuorovaikutteisesti ja lapsisyävällisesti sosiaalityöntekijän ja lapsen välisen vuorovaikutuksen turvin. Tämä ehdotus on tuotu tämän mallin keskiöön. Lapsen kokemuksen selvittäminen onnistuu vain vuorovaikutuksessa hänen kanssaan. Lapsikohtainen valvonta asettuikin tiiviisti osaksi suhdeperustaista sosiaalityötä.

Vuorovaikutuksen onnistumiseksi sosiaalityöntekijän on luotava lapsen luottamuksellinen suhde, mikä vaatii aikaa. Samalla kun epäkohtia ja kaltoinkohtelua yhä esiintyy sijoitettujen lasten arjessa, sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärät ovat paikoin niin suuria, että lapsia ei ehditä tavata riittävän usein. Sellaiset valvontakäytännöt, jotka tosiasiallisesti mahdollistavat lasten kohtaamisen ja kuulemisen, ovat yksi keino ehkäistä kaltoinkohtelua (Hytönen ym. 2016).

Lapsikohtaisen valvonnan vahvistamisen tarve on ilmeinen: vuoden 2019 kouluterveyskyselyn mukaan vain 46 prosenttia kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista sijoitetuista lapsista oli tyytyväisiä sijaishuolto paikkaansa. Viides- ja kuudesluokkalaisista tyytyväisiä oli 57 prosenttia, lukiolaisista 65 prosenttia ja ammattiopilaitoksissa opiskelevista 58 prosenttia. Lapsista vain 70-85 prosenttia koki olonsa turvalliseksi sijaishuolto paikassa. (Ikonen ym. 2020, 26.)

Merkittävä osa sijoitetuista lapsista ilmaisi, ettei tapaa sosiaalityöntekijäänsä lain mahdollistamalla tavalla. Sijoitetuista yläkouluikaisista lapsista noin kahdeksan kymmenestä tietää, kuka on oma sosiaalityöntekijä. Vuonna 2019 vain noin puolet sijoitetuista lapsista oli tavannut oman sosiaalityöntekijänsä kahden kesken viimeisen vuoden aikana. Yhteensä 20-30 prosenttia lapsista ei ollut tavannut sosiaalityöntekijäänsä viimeisen vuoden aikana lainkaan. (Ikonen ym. 2020, 34.)

Koivulan ym. (2021, 268-270) mukaan ammatillisissa perhekodeissa tai lastensuojelulaitoksissa asuvista nuorista kahdeksan prosenttia oli kokenut fyysistä väkivaltaa, 14 prosenttia henkistä väkivaltaa ja seitsemän prosenttia seksuaalista väkivaltaa tai häirintää viimeisen 12 kuukauden aikana sijaishuolto paikan aikuisen toimesta. Kokemukset kasaantuvat tietyille lapsille, ja siten 18 prosenttia oli kokenut jotain yllä olevista

kaltointohtelun muodosta. Yli puolet (28 % viikoittain) laitos- tai ammatillisessa perhekotihoitossa olevista nuorista oli kokenut samassa paikassa olevan lapsen taholta kiusaamista tai väkivaltaa. Jo menneisyysselektivituksen (Hytönen ym. 2016) yksi toimenpide-ehdotus oli, että sijaishuoltoapaikkojen valvonnan tulisi olla säännöllisempää ja tehokkaampaa.

2.1 Kansallinen kehittäminen

Sijaishuollon valvonnan kehittämistarpeita on kuvattu jo vuonna 2017 laaditussa sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan mallissa. Mallia esittelevässä julkaisussa todetaan, että sijoitettujen lasten ja nuorten näkemyksiä on selvitettävä aiempaa vahvemmin, ja että sijoitettujen lasten asioista vastaaville sosiaalityöntekijöille tulee tarjota koulutusta ja ohjausta lasten kuulemisen ja osallisuuden kysymyksissä. Lasten tietoisuutta omista oikeuksistaan on niin ikään vahvistettava. (Hoikkala ym. 2017, 27, 30–31.)

Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan mallin valmistumisen jälkeen kansallinen ja alueellinen kehittämissyö on jatkunut, ja vuonna 2019 julkaistiin sijaishuollon valtakunnalliset laatukriteerit (STM & Kuntaliitto 2019). Hanke, jonka tuotos tämä julkaisu on, käynnistyi vuonna 2019 osana Sipilän hallituksen sijaishuollon toimenpidepakettia. Samalla lastensuojelulakiin tuli (2019) lisäys, jonka mukaan myös aluehallintovirastojen tarkastajien tulee tavata lapsia valvontakäynneillä: ”Aluehallintoviraston on valvontaa toteuttaessaan varattava lapselle tilaisuus luottamukselliseen keskusteluun aluehallintoviraston edustajan kanssa” (LsL 80§). Tapaamisessa saadun tiedon päätarkoitus on sen käyttö yksikkökohtaisessa valvonnassa (lastensuojelulaitos tai ammatillinen perhekoti). Lapsikohtaisen valvonnan näkökulmasta nämä tapaamiset lasten kanssa vahvistavat lasten oikeuksien toteutumista ulkopuolisen valvonnan muodossa. Toimeksiantosuhteiset perhekodit eivät suoraan kuulu Aluehallintovirastojen valvonnan piiriin.

Sijaishuollon valvontaa sekä keinoja vahvistaa lasten ja nuorten tietoa oikeuksistaan on viime vuosinta kehitetty myös esimerkiksi OSSI¹- ja Noja²-hankkeissa. Niin ikään sijaishuollon kansallisen tietopohjan vahvistamista sijaishuollossa olevien lasten hyvinvoinnista on jatkettu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella (Laakso 2019a; Laakso 2019b, Ikonen ym. 2017; Ikonen ym. 2020; Heino 2020; Korhonen & Eriksson 2021; Saariluoma, Eriksson & Korhonen 2021; Saariluoma, Heino, Eriksson & Utriainen 2021; Saariluoma, Eriksson, Heino & Utriainen 2021). Vastikään toteutettiin myös laajamittainen kysely lastensuojeluyksiköille (Heino ym. 2021). Kysely kytkeytyi THL:ssä käynnistettyyn Lasteri-hankkeeseen³, jossa tähdätään sijaishuoltoyksiköitä koskevan kansallisen rekisterin luomiseen.

Luvanvaraisen yksikkökohtaisen valvonnan toimijoita on useita, ja yksikkökohtaisen valvonnan kentällä tehdään paljon päällekkäistä työtä. Kunnat ympäri Suomen käyttävät samoja sijaishuoltoyksiköitä, ja kukin kunta valvoo niitä omien käytäntöjensä mukaan. Toisaalta katveeseen jää yksiköitä, joihin minkään tahon valvontakäynti ei osu useampaan vuoteen. Kumpikin tilanne on ongelmallinen kaikille osapuolille: jatkuvat eri tahojen valvontakäynnit vievät tarpeettomasti aikaa, kun taas täydellinen ulkopuolisen valvonnan puute voi pahimmillaan johtaa vahingollisten toimintatapojen juurtumiseen syvälle yksikön arkeen. Jos joidenkin yksikön saama ohjaus jää puutteelliseksi, se voi heikentää sijaishuollon laatua ja asettaa kyseiset palveluntuottajat eriarvoiseen asemaan toisiin nähden.

Jotta yhteistyö ohjaus- ja valvontatyössä toimisi rakentavasti ja hyvässä hengessä, pitäisi työlle olla yhdessä sovitut rakenteet. Sijaishuollon yksikkökohtaiseen valvontaan tarvittavaan kansalliseen koordinaatioon sekä valvontatiedon välittymiseen toimijalta toiselle haetaan ratkaisua mm. yllä mainitulla Lasteri-tietokannalla, jota tällä hetkellä pilotoidaan Keski-Uudenmaan sote-kuntayhtymän (Keusote) johdolla⁴. Tulevaisuuden kehittämishaasteena on vastaavan rekisterin luominen perhehoitajia koskien tai heidän tietojensa kytkeminen Lasteriin. Tomeksiantosuhteisen perhehoidon valvontarakenteiden kehittäminen on aloitettu osana Kysy ja kuuntele -hanketta, ja se jatkuu THL:n koordinoimana.

Yksikkökohtainen valvonta kohdistuu sijaishuoltoapaikkaan, kun taas lapsikohtainen valvonta kohdistuu sijaishuollossa olevan lapsen henkilökohtaisen tilanteeseen ja sijaishuollon toteutumisen seurantaan ja

1 <https://www.osao.fi/hankkeet/ossi/>

2 <https://www.oikeudetsijaishuollossa.fi/>

3 <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kansallinen-tietopohja-lastensuojelulain-nojalla-ymparivuorokautista-hoitoa-lapsille-nuorille-ja-perheille-antavista-yksikoista-lasteri->

4 <https://www.keusote.fi/2021/12/09/lasteri1/>

arviointiin. Toimijoiden ollessa osittain samat nämä parhaassa tapauksessa tukevat toisiaan. On kuitenkin huomattava, että lapsikohtainen valvonta sekä yksikkö- ja perhekohtainen valvonta eivät voi korvata toinen toistaan.

2.2 Yhteiskehittäen kohti mallinnusta

Kehittämistyö tämän lapsikohtaisen valvonnan mallinnuksen laatimiseksi aloitettiin sijaishuollon valvonnan nykytilan kansallisella ja alueellisella kartoituksella. Keväällä 2019 kaikki Suomen kunnat kutsuttiin osallistumaan ”Kysy ja kuuntele” -tutkimus- ja kehittämishankkeeseen⁵. Kutsu välitettiin silloisten lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman muutosagenttien kautta. Yhteistyöhön ilmoittautui reilusti yli 100 kuntaa. Syksyllä 2019 haastattelimme näiden kuntien lastensuojelun johtoa, sosiaalityöntekijöitä ja muita ammattilaisia sen selvittämiseksi, miten sijaishuollon sosiaalityö, yksikkökohtainen valvonta ja sijaishuoltopaikkojen valikointi on organisoitu hankkeeseen osallistuvissa kunnissa.

Haastattelukierroksella kävi ilmi, että sijaishuollon yksikkökohtainen valvonta on järjestetty kunnissa hyvin eri tavoin. Pienemmissä kunnissa valvontatehtävää hoitaa usein johtava sosiaalityöntekijä tai esimies muun työnsä ohessa. Isommissa kunnissa tai kuntayhtymissä valvontatyö on usein erillisen valvontatiimin tai kehittämyksikön vastuulla. Valvontakäyntien sisällöt, kokoonpanot ja kirjaamisen tavat vaihtelevat paljon. Kysy ja kuuntele -hankkeen kehittämistehtävän tarkensimme yhteistyössä hankkeen ohjausryhmän (THL pääjohtajan asettamispäätös 56/2019) kanssa lapsikohtaisen valvonnan kehittämiseen. Aiempi valvontaa koskenut kansallinen kehittämistyö on pääasiassa keskittynyt yksikkökohtaiseen valvontaan. Lapsikohtaista valvontaa on tässä hankkeessa kehitetty ja mallinnettu ensimmäistä kertaa valtakunnallisesti.

Syksyn 2019 haastattelukierroksella kysyimme lastensuojelun ammattilaisilta myös sitä, mikä heitä erityisesti haastaa lasten kohtaamisessa. Räättälöimme hankkeeseen osallistuville kunnille heidän toiveidensa mukaan suunnattuja luentokokonaisuuksia. Talvella 2019–2020 Kysy ja kuuntele -hankkeessa tehtiin seitsemän koulutustyöpajan kierros hankkeeseen osallistuvilla alueilla. Työpajoissa esiteltiin hanke siihen osallistuville sosiaalityöntekijöille ja muille ammattilaisille, ja jaettiin tutkimustietoa koskien sijoitettujen lasten hyvinvointia sekä koulutuksellista sisältöä lasten kohtaamisesta. Kierros tavoitti yli 350 sijaishuollon ammattilaista kunnissa. Vuosina 2020-2021 kehittämistyötä haastoi koronaepidemia, joka muutti työskentelyn digitaaliseksi ja etänä toteutettavaksi.

Syksyllä 2020 järjestettiin työpajakierros lapsikohtaisen valvonnan teemalla. Näissäkin työpajoissa oli tarjolla koulutuksellista sisältöä, tällä kertaa pienten lasten ja vammaisten lasten kohtaamiseen sosiaalityössä. Tämän työpajakierroksen pääasiallinen tarkoitus oli yhteiskehittäminen. Ammattilaisia pyydettiin työstämään pienryhmissä lapsikohtaisen valvonnan sisältöjä. Työstettävät teemat vaihtelivat työpajoissa. Osallistujia eri työpajojen ryhmätyöskentelyosuuksissa oli yhteensä noin 180. Suurin osa osallistujista oli kuntien sosiaalityöntekijöitä ja sosiaaliohjaajia sekä lastensuojelun johdon edustajia.

Kevään 2021 sijaishuollon epäkohtia käsitelleellä työpajakierroksella pyysimme ammattilaisia keskustelemaan ryhmissä omista epäkohtien selvittelyprosesseista koskevista kokemuksistaan. Annoimme case-esimerkkejä epäkohdista, joista ryhmät saivat valita tapauksia keskusteltaviksi. Ammattilaisten oli myös mahdollista tuoda keskusteluun omia esimerkkejään. Seitsemän työpajan kierroksella kävi hyvin ilmi sijaishuollon epäkohtien laaja kirjo, vaikka tavoitteena ei varsinaisesti ollut kerätä kattavaa tietoa erilaisten epäkohtien esiintyvyydestä. Työpajatyöskentelyn sekä hankkeessa aiemmin kertyneiden luento- ja haastatteluaineistojen pohjalta on koostettu käsillä oleva lapsikohtaisen valvonnan malli.

Hankkeen kehittämistyön tueksi on laadittu tutkimuskatsaus sijaishuollon epäkohdista (Korhonen & Eriksson 2021). Kehittämistyön rinnalla hankkeessa on samanaikaisesti kerätty laaja tutkimusaineisto, joka koostuu kahdesta hankkeeseen osallistuvissa kunnissa toteutetusta lomakekyselystä: sijoitettujen lasten hyvinvointia ja kokemuksia on selvitetty lapsille (10-17v.) suunnatulla kyselyllä, ja lasten (0-17-v.) asioista vastaaville sosiaalityöntekijöille suunnatussa kyselyssä on kartoitettu sosiaalityöntekijöiden arvioita lasten hyvinvoinnista sekä valvonnan käytännöistä. Tutkimustuloksia on hyödynnetty kehittämistyössä, ja tulokset julkaistaan vuosina 2021-2022. Lapsikohtaisen valvonnan mallin laadinnan tukena on käytetty myös aikaisempaa kirjallisuutta, tutkimusta sekä muita täydentäviä lähteitä ja aineistoja.

⁵ thl.fi/kysyjakuuntele

Hankkeen ohjausryhmä on seurannut ja ohjannut lapsikohtaisen valvonnan mallinnuksen etenemistä. Kesäkuussa 2021 järjestimme kansallinen työpajan, jossa mallinnuksen alustavaa rakennetta ja sisältöjä oli mahdollista kommentoida ja työstää eteenpäin. Työpajaan kutsuttiin mm. kokemusasiantuntijoita, laitoshoidon ja perhehoidon toimijoita sekä kuntien edustajia. Syyskuussa 2021 tämän julkaisun luonnos oli avoimesti esillä eri tahojen kommentointia varten hankkeen nettisivuilla. Loppuvuodesta 2021 tämä julkaisu työstettiin valmiiksi saadut kommentit huomioiden.

3 Lähtökohtia

3.1 Lapsikohtainen valvonta osana sijaishuollon valvonnan kokonaisuutta

Mitä valvotaan, kun valvotaan lapsen sijaishuoltoa? Sisällöllisesti valvonta voi olla laillisuusvalvontaa eli toiminnan lainmukaisuuden arviointia ja seurantaan olemassa olevaan lainsäädäntöön ja normeihin perustuen. Valvonta voi olla myös toiminnan tarkoituksenmukaisuuden arviointia ja seuranta. Ohjauksessa korostuu ennaltaehkäisevä näkökulma. (Hoikkala ym. 2017.) Vuonna 2019 laadittu sijaishuollon laatukriteeristö (Lastensuojelun laatusuosituksen liite 2, Malja ym. 2019) tukee sekä lapsi- että yksikkökohtaista valvontaa. Kriteereissä laadukkaana sijaishuollon ulottuvuudet on määritelty ja sanoitettu teemoiksi, jotka voivat toimia valvottavien teemojen jäsentäjänä.

Ennakollisella valvonnalla tarkoitetaan tulevien sijaishuollon palveluntuottajien sopivuuden arviointia lupamenettelyineen sekä perhehoitajiksi hakeutuvien rekrytointi-, valmennus- ja hyväksyntäprosesseja. Suunnitelmallisella valvonnalla taas tarkoitetaan yksiköiden ja perhehoitajien toiminnan aikaista valvontaa tarkastuksineen, ja reaktiivisella valvonnalla havaittujen epäkohtien selvittelyä. (Hoikkala ym. 2017, 16.) Lapsikohtainen valvonta kohdistuu lapsen sijaishuoltopolkuun. Lapsikohtaista valvontaa eri vaiheineen kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Valvonnan kohde	Lapsen sijaishuoltopolku	Luvanvarainen yksikkö (laitos/ammattillinen perhekoti)	Toimeksiantosuhteinen perhehoitaja
Ennakollinen valvonta	Lapsikohtainen valvonta	Yksikkökohtainen valvonta	Perhekohtainen valvonta
	Sijoituksen suunnittelu	Lupamenettely	Rekrytointi ja valmennus
Sijoituksen/toiminnan aikainen valvonta	Suunnitelmallinen valvonta	Omavalvonta Suunnitelmallinen valvonta ja ohjaus	Suunnitelmallinen valvonta ja tuki
Sijoituksen/toiminnan aikainen valvonta	Reaktiivinen valvonta	Reaktiivinen valvonta	Reaktiivinen valvonta
Toimijat	Lapsen asioista vastaava stt vastuussa	Kunnat Avi/Valvira EOA, oikeuskansleri	Kunnat
Keinot	Lapsen kohtaamiset ja muu yhteydenpito Täydentävä valvontatieto	Valvontakäynnit	Valvontakäynnit

Kuvio 1. Sijaishuollon valvonnan kokonaisuus

Sijaishuoltoyksiköiden ja perhehoitajien tukeminen ja ohjaus on valvontatyön olennainen osa. Valvonta on siis luonteeltaan sekä kontrollia, tukea että ohjausta. (Hoikkala ym. 2017, 7.) Yksikkö- ja perhekohtaisesti valvotaan sitä, että tarjottava sijaishuolto on laadukasta ja turvallista. Sijoittajakunnat valvovat lisäksi, että sijaishuolto on palveluntuottajan kanssa tehdyn sopimuksen mukaista. Lapsen sijaishuoltopolkua valvottaessa (lapsikohtainen valvonta) seurataan, että sijaishuolto vastaa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin.

Ohjaus- ja valvontatoiminnan tulee perustua avoimuuteen, läpinäkyvyyteen ja luottamukseen. Lähtöajatus on, että sijaishuoltopaikoissa työskentelevät ammattilaiset ja perhehoitajat toimivat parhaansa mukaan, lapsen oikeuksia kunnioittaen. Heidän tulee voida luottaa siihen, että ongelmakohdat kannattaa tuoda varhaisessa vaiheessa esiin, ja että niiden ratkaisemiseen saa ohjauksen ja tuen. Ohjaus- ja valvontatoiminnassa taas tulee pyrkiä vahvistamaan yhdessä tekemisen kulttuuria, suunnitelmallisuutta sekä vertaisarvioinnin kehittämistä. (Hoikkala ym. 2017, 38.) Perhehoidon osalta on kiinnitettävä erityistä huomiota valvonnan sensitiiviseen ja kunnioittavaan toteutukseen, koska tällöin toimitaan yhteistyössä yksityisten kotien kanssa.

Mainitut periaatteet kuvaavat myös lapsikohtaista valvontaa: tavoitteena on lapsen ja sosiaalityöntekijän luottamuksellinen suhde, jossa turvallinen sijaishuoltopolku voi rakentua. Lapsikohtaisen valvonnan ensisijainen tehtävä on varmistaa lapsen hyvinvointi, turvallisuus sekä suotuisa kasvu ja kehitys kodin ulkopuoliossa sijoituksessa.

Luvanvaraisilta yksiköiltä (laitoksilta ja ammatillisilta perhekodeilta) edellytetään myös omavalvontaa. Omavalvonnasta säädetään yksityisistä sosiaalipalveluista annetussa laissa (6§) ja sosiaalihuoltolaissa (47§). Yksiköissä on laadittava omavalvontasuunnitelma, joka on tarkoitettu sijaishuoltopaikan sisäiseen suunnitelmalliseen ja systemaattiseen valvontaan. Lasten osallisuutta omavalvontasuunnitelmien laadinnassa ja toteuttamisessa tulisi vahvistaa⁶ (Hoikkala ym. 2017, 18), ja lapsikohtaisen valvonnan osalta sosiaalityöntekijä voi kiinnittää huomiota lapsen kokemukseen osallisuudesta tähän prosessiin.

3.2 Ohjaavat periaatteet

Lastensuojelun laatusuosituksen (Malja ym. 2019) periaatteet ohjaavat kaikkea lastensuojelutyötä. Sen lisäksi sijaishuollon järjestämisessä, toteuttamisessa ja valvonnassa tulisi huomioida sijaishuollon laatukselliset. Sijaishuollon lapsikohtainen valvontatehtävä ja sen toteuttaminen pohjautuvat lastensuojelulakiin, ja tehtävän tärkeimpinä lähtökohtina voidaan pitää lapsen oikeuksien toteutumista sekä sijaishuollossa olevan lapsen oikeutta erityiseen suojeluun⁷.

Lapsen **osallisuuden ja toimijuuden vahvistaminen** ovat keskeisiä ulottuvuuksia lapsen suotuisan kasvun ja kehityksen sekä hyvinvoinnin tukemisessa. Tutkimus (esim. Ikonen ym. 2017; 2019) osoittaa, ettei sijaishuollossa olevien lasten osallisuus toteudu tällä hetkellä riittävän hyvin. Lasten osallisuutta, kohtaamista ja kuulemistä tulisi vahvistaa myös sijaishuollon valvonnassa. Lapsen osallisuuden vahvistaminen ja toteutumisen seuranta edellyttävät suhdeperustaista työskentelyä lähellä lasta.

Yhtenä lapsikohtaisen valvonnan viitekehyksenä toimii siten **suhdeperustainen työ**, mikä tuo kohtaamisen työskentelyn keskiöön. Lapsikohtaiseen valvontaan liittyvissä kohtaamisissa korostuu lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuu seurata lapsen hyvinvointia ja sijaishuollon toteutumista. Tämä mahdollistuu tosiasiallisesti vain, jos sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus luoda lapseen luottamuksellinen suhde ja pitää häneen yhteyttä riittävän usein. Kohtaamiset rakentavat suhdetta ja luottamusta, jotka taas edistävät lapsen hyvinvoinnin seurantaa.

Tieto ja ymmärrys lapsen tilanteesta rakentuvat vuorovaikutuksessa ja keskusteluissa. Tieto ei ole objektiivista eikä sellaisenaan siirrettävissä, vaan yhdessä määriteltävää, neuvoteltavaa ja yhteiseksi ymmärrykseksi muokkautuvaa. Tässä mallissa olemme halunneet nostaa **lapsen kokemustiedon** ja tulkinnat keskiöön. Siitä syystä käytämme sellaisia käsitteitä kuten lapsen tieto ja muiden osapuolten tieto. Jokainen

⁶ LSKL:n Meidän oma valvontasuunnitelma –julkaisu (Hoikkala & Pollari 2019) antaa hyviä eväitä siihen, miten omavalvonnan saa eläväksi ja tarkoituksenmukaiseksi ottamalla lapset ja nuoret siihen mukaan. <https://www.lskl.fi/julkaisut/meidan-oma-valvontasuunnitelma-opas-nuorten-osallisuutta-tukevaan-omavalvontatyohon-lastenkodeissa/>

⁷ esim. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161862> (liite 2)

osapuoli tuo keskusteluun oman käsityksensä lapsen tilanteesta, ja sosiaalityöntekijä toimii tiedon tulkitsijana ja kokonaiskuvan rakentajana.

Lapsen sijaishuollon toteutumisen seurannassa korostuu hyvinvoinnin rakentuminen suhteissa sekä **holistinen ja systeeminen** käsitys lapsesta ja hänen elinympäristöstään. Sijaishuollon valvonnan keskiössä on lapsi, josta viranomaiset kantavat vastuun. Kaiken toiminnan tulisi olla **lapsikeskeistä** ja lapsen yksilöllisiä tarpeita huomioon ottavaa. Valvonnan systematisointi ja yhdenmukaisuus eivät saisi koskaan johtaa niin jäykkiin rakenteisiin tai toimintatapoihin, että lapsen tarpeista syntyvää jouston tarvetta ja yksilöllisyyttä ei huomioitaisi.

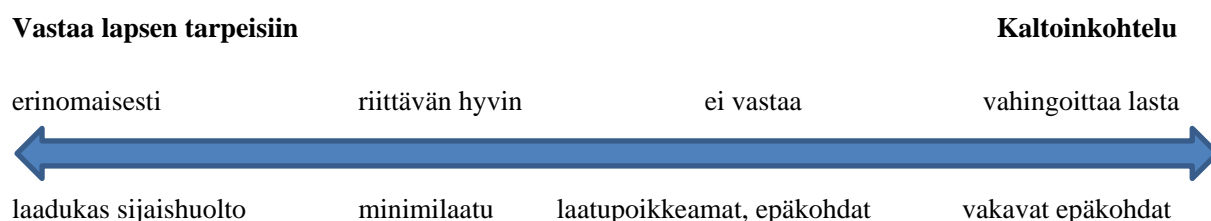
3.3 Epäkohdat sijaishuollossa

Epäkohdan käsite kytkeytyy läheisesti sijaishuollon valvontaan. Sekä säädöksissä että tutkimuksissa korostuvat erityisesti vakavat epäkohdat ja tilanteet, joissa lakia rikotaan räikeästi. Lapsikohtaisen valvonnan näkökulmasta epäkohdan käsitettä on kuitenkin syytä avata ja laajentaa. Myös lievemmät epäkohdat voivat näkyä lapsen tarpeiden laiminlyöntinä ja vaatia puuttumista. Rakenteelliset epäkohdat voivat niin ikään johtaa tilanteeseen, jossa lapsen etu sijaishuollossa ei toteudu. Seuraavassa laajennamme epäkohdan käsitettä ja paikannamme sitä suhteessa sijaishuollon laadun käsitteeseen.

Epäkohdat voidaan ajatella poikkeamiksi sijaishuollon laadusta. Sekä laatu että sen poikkeamat määrittävät jatkuvasti uudelleen vuorovaikutuksessa, ja niistä neuvotellaan palvelujärjestelmän eri tasoilla: palveluita hankittaessa, järjestettäessä, tuotettaessa, valvottaessa ja ennen kaikkea käytettäessä. Sijaishuollon laatu näkyy lapsen arjen puitteina ja sisältöinä. Lapsella, hänen läheisillään sekä eri ammattihenkilöillä on kaikilla oma käsityksensä siitä, millaista lapsen arjen pitäisi olla. Sijaishuollon arjessa tulee usein pohdittavaksi kysymys siitä, kenellä on epäkohdan määrittelyn valta. (Korhonen & Eriksson 2021.)

Lastensuojelulaki ei määrittele kovin tarkasti sen paremmin sijaishuollon laatua kuin sen poikkeamia. Vuonna 2020 julkaistut sijaishuollon kansalliset laatukriteerit (Malja ym. 2019) helpottavat hieman yhteistä keskustelua. Laatukriteereitä hyödynnettäessä on huomattava, että ne määrittelevät palvelulle vain minimitason, mutta lasten arjen on toki toivottavaa nousta minimin yläpuolelle heidän ollessaan yhteiskunnan vastuulla.

Perhehoidon epäkohtia tutkinut Nina Biehal (2014) pohtii epäkohtien vakavuusasteita, ja jakaa epäkohdat kahteen ryhmään: heikkolaatuiseen hoivaan (poor standards of care) ja kaltoinkohteluun (maltreatment). Yhdymme Biehalin huomioon siitä, että on tärkeä erottaa toisistaan kaltoinkohtelu- ja muut epäkohtatilanteet. Tutkimuskatsauksessa (Korhonen & Eriksson 2021) käsittelemme näitä kahtena epäkohtien kategoriana: kaltoinkohteluna ja laatu-poikkeamina, mutta ymmärrämme niiden olevan osa samaa liukumaa.

Kuvio 2. Sijaishuollon laadun ja epäkohtien liukuma (Korhonen & Eriksson 2021)

Milloin sijaishuollossa tarjottava hoiva on niin heikkolaatuista, että on syytä todeta kaltoinkohtelun rajan ylittyneen? Monissa tapauksissa heikkolaatuisten, kenties tukitoimilla parannettavissa olevan hoidon ja kaltoinkohtelun välinen raja on epäselvä. (Biehal 2014, 54.) Tätä rajaa joudutaan jatkuvasti paikantamaan sekä lapsi- että yksikkökohtaisessa valvonnassa.

Sijaishuollon epäkohtien tunnistamiseen liittyen on saatavilla vain niukasti kohdennettua tutkimustietoa. Epäkohtien tunnistamiseen ja niiden vakavuuden arviointiin liittyy usein epävarmuutta: epäkohtien kirjo on valtava ja vaikutukset aina yksilö- ja tilannesidonnaisia. Saamansa tiedon pohjalta sosiaalityöntekijän tulee päättää, ylittyykö asiassa puuttumisen kynnyks. Tätä päätöksenteon prosessia voidaan kuvata signaalien havaitsemisen teorian (Signal detection theory) avulla. Teorian mukaan puuttumista edellyttävä epäkohta eli

merkittävä signaali tulee erottaa ”taustahälystä”. Sijaishuollon kontekstissa taustahäly määrittyy tavanomaisiksi lapsen kasvamiseen liittyviksi ilmiöiksi, joihin puuttuminen olisi tarpeetonta tai jopa haitallista. Signaalien havaitsemisen teoriaa on sovellettu päätöksentekotilanteissa muilla aloilla, ja Shanks kumppaneineen (2019) on pohtinut teorian hyödyntämistä sijaishuollon sosiaalityössä.

Lastensuojelun päätöksentekoon liittyy lähes aina epävarmuutta. Tapahtuneiden asioiden arviointi on altis erilaisille tulkinnoille, ja tulevaisuuden ”ennustaminen” mahdotonta. Päätöksiä tehdessä lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin tulisi aina olla etusijalla, ja eri interventioden hyötyjä ja haittoja tulisi punnita tarkasti ja suhteuttaa tilanteeseen. (Munro 2018). Lapsen arjessa ilmenevän epäkohdan taustalla on usein jokin rakenteellinen ongelma: heikosti resursoidut palvelut, riittämätön koulutus ja palkkaus, vallitsevat asenteet ja arvostukset. Olennaisia ovat myös sijaishuollon palveluiden järjestämiseen, tuottamiseen ja valvontaan liittyvät vastuurakenteet.

4 Lapsikohtaisen valvonnan toimintamalli

Lapsikohtaisen valvonnan toimintamalli jäsentää valvonnan tehtäviä eri vaiheissa ja kuvaa valvottavia sisältöjä. Se tarjoaa systemaattisuutta ja yhdenmukaisuutta työskentelytapoihin ja -prosesseihin. Toimintamalli kuvaa myös yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa erityisesti reaktiivisessa valvonnassa. Mallin keskiössä on sijoitettu lapsi ja hänen oma kokemustietonsa tilanteestaan ja elinympäristöstään.

Lapsikohtaisen valvonnan on tarkoitus toteutua saumattomasti osana muuta sijaishuollon sosiaalityötä. Tehtävä on lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla, mutta avainasemassa on yhteistyö niiden toimijoiden kanssa, jotka vastaavat lapsen sijaishuollon toteuttamisesta ja osallistuvat hänen hyvinvointinsa tukemiseen. Myös lapsen perheen ja muiden läheisten kanssa työskentelyn tulisi aina sisältyä lapsen hyvinvoinnin ja hänen tilanteensa seurantaan.

Valvontatehtävä on toimintamallissa jäsenetty lapsen tilanteen ympärille. Olennaista on se, mitä tietoa sosiaalityöntekijä tarvitsee lapsen tilanteesta ja kokemuksista tehtävää toteuttaakseen. Toiseksi mallissa korostetaan sitä, että valvontatehtävä on tärkeä toteuttaa lapsikeskeisesti ja dialogissa lapsen kanssa. Ymmärrys lapsen tilanteesta vahvistuu systemisen ymmärryksen ja työskentelyn kautta, joten avainasemassa on myös yhteistyö ja vuorovaikutus kaikkien lapsen ympärillä olevien ihmisten kanssa.

Tieto ja ymmärrys lapsen tilanteesta ja kokemuksista rakentuu vuorovaikutuksessa, yhteistyössä ja kohtaamisissa. Kohtaamisissa tulee huomioida sekä tilannetekijät että lapsen yksilölliset tarpeet kuten esimerkiksi ikä, kieli, persoonallisuus, temperamentti, toimintarajoitteet, nykyinen tilanne sekä taustalla olevat kokemukset. Lapsen yksilöllisten tarpeiden ja taipumusten tulisi ohjata työntekijää lapsikeskeiseen työskentelyyn.

Toimintamalli on jäsenetty lapsikohtaisen valvonnan eri vaiheiden mukaisesti ennakkolliseen, suunnitelmalliseen ja reaktiiviseen valvontaan. Reaktiivisella valvonnalla tarkoitetaan sekä epäkohtien tunnistamista että niihin puuttumista.

Malli koostuu lapsikohtaisen valvonnan prosessin ja sisällön kuvauksista sekä kahdesta työskentelyä jäsentävästä välineestä, joita suositellaan otettavaksi käyttöön. Toinen väline on **tarkistuslista** lapsen kanssa säännöllisesti käsiteltävistä teemoista (liite 1) ja toinen on epäkohtiin puuttumisen **prosessikuvaus** (kuvio 6, sivu 29). Nämä välineet perustuvat tutkimus- ja kokemustietoon, aikaisempaan kehittämistyöhön sekä monessa kunnassa jo käytössä oleviin ja hyväksi havaittuihin työskentelytapoihin.

4.1 Lapsikohtainen valvonta osana sijaishuollon sosiaalityötä

Kuvio 3. Sijoitetun lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävien kirjo

Toimintamallin laatimiseen liittyneen työpajaprosessin aikana huomasimme, että mallin työstämisessä suurin haaste on erottaa lapsikohtainen valvonta muusta sijaishuollon sosiaalityöstä. Valvonta on vain yksi osa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän työtä, mutta kietoutuu samalla lähes kaikkiin työhön sisältyviin osa-alueisiin. Jokainen lapsen ja hänen sosiaalityöntekijänsä kohtaaminen on samalla lapsikohtaista valvontaa. Valvonnan erottaminen erilliseksi tehtäväksi sosiaalityöntekijän työssä on siten jossain määrin keinotekoisia. Olemme kuitenkin arvioineet käsitteen purkamisen olevan tarpeellista, jotta sen sisällöt ja niiden mukanaan tuomat vastuut olisivat helpompia hahmottaa.

Sijaishuollon yksikkö- ja perhekohtaista valvontaa voidaan kunnissa organisoida eri tavoin, mutta **lapsikohtaisen valvonnan tehtävä on aina sijoitetun lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla**. Lastensuojelulaissa lapsikohtaisesta valvonnasta säädetään seuraavasti: ”Lapsen sijoittaneen kunnan tehtävänä on valvoa, että lapsen sijoitus perhehoitoon tai laitoshuoltoon toteutuu tämän lain mukaisesti ja lapsi saa sijoituksen aikana ne tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet, jotka sijoituskunnan on 16 b §:n mukaisesti järjestettävä” (LsL 37§). Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan mallissa todetaan, että lapsikohtaisella prosessilla tarkoitetaan ennen kaikkea lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla olevaa sijaishuollon toteutumisen seuranta ja arviointia (Hoikkala ym. 2017).

Vastuusosiaalityöntekijän tärkeimmät tehtävät lapsikohtaisessa **jatkuvassa valvonnassa** voi tiivistää seuraavasti: sosiaalityöntekijä valvoo lapsen edun toteutumista, tapaa lapsen riittävän usein henkilökohtaisesti kahden kesken ja tekee yhteistyötä sijaishuoltopaikan kanssa. Sosiaalityöntekijän vastuuksi lapsikohtaisessa **ennakollisessa valvonnassa** määrittyy sijaishuoltopaikan valinnan ja sijoituksen prosessi. Sijoittajakunnalle ennakkollisen valvonnan velvollisuus tarkoittaa myös ilmoitusta sijaishuoltopaikan sijaintikuntaan lapsen sijoittamisesta, jotta lapselle saadaan järjestettyä hänen tarvitsemansa palvelut. (Hoikkala ym. 2017, 47.)

Sijaishuollon lapsikohtainen valvonta toteutuu ennen kaikkea lapsen ja sosiaalityöntekijän vuorovaikutuksessa: kohtaamisissa sekä muussa yhteydenpidossa. Ensisijaista on suorassa vuorovaikutuksessa välittyvä lapsen oma kokemustieto, mutta sen täydentämiseksi tarvitaan myös lapsen läheisten sekä muun verkoston tietoa ja ymmärrystä. Joissakin kunnissa osa kohtaamistyöstä on osoitettu sosiaaliohjaajalle tai perhetyöntekijälle, mutta vastuu lapsikohtaisesta valvonnasta säilyy kuitenkin aina lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä. Tästä syystä vastuusosiaalityöntekijän on tavattava lapsi henkilökohtaisesti riittävän usein.

4.2 Lapsen tapaamiset ja yhteydenpito

”Kun tapaamiset tapahtuvat riittävän usein, niin niistä syntyy yhteisiä kokemuksia – niistä tulee lapselle merkityksellisiä – syntyy luottamus lapselle työntekijää kohtaan ja lapsen on helpompi puhua myös negatiivisista asioista työntekijöille” (lainaus työpajan ryhmätöaineistosta)

Lain mukaan sijaishuollossa olevaa lasta tulisi tavata riittävän usein henkilökohtaisesti. Näin on säädetty, jotta lapsen tilanteen tunteminen ja luottamuksellisen suhteen luominen olisi tosiasiallisesti mahdollista. Yhteydenpidon tavat ja tapaamisten tiheys määrittyvät aina lapsen tarpeiden mukaisesti. Yhteydenpidon tarve vaihtelee muun muassa sijoitusprosessin vaiheen sekä lapsen yksilöllisen tilanteen mukaan.

Sijaishuollon alkuvaiheen ja nivelvaiheiden tuen tulisi olla intensiivistä. Lastensuojelun laatusuosituksessa vuodelta 2011⁸ on arvioitu, että aktiivisessa työskentelyvaiheessa henkilökohtaiseen tapaamiseen tulisi varata vähintään 2h/kk/lapsi. Tämän mallin työstämiseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden mukaan aikaa tarvitaan noin 2-4 h/kk. Sen lisäksi lastensuojelun välittömiin prosessinhoidollisiin tehtäviin tulisi varata keskimäärin 6 h/kk/lapsi sekä lapsen vanhempien kanssa työskentelyyn 2h/kk/vanhempi. Näin ollen yhden lapsen asiassa sijoituksen alkuvaiheen tuki noin 3-4 kuukauden ajan vaatisi arvioilta 6-10 h/kk. Sijoituksen aikainen ideaalitalanne hankkeeseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden mukaan olisi lapsen tapaaminen kerran kuukaudessa (2-4 tuntia/kk). Tämän mahdollistamiseksi asiakasmäärän tulisi olla kohtuullinen ja lastensuojelun laatusuosituksen (2019) mukaan tämä vastaisi noin 25 lasta sosiaalityöntekijää kohden.

⁸ https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161862/STM_2019_8_J_Lastensuojelun_laatusuositus.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Lastensuojelulain mukaan (13 b§) lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla saa vuosina 2022-2023 olla enintään 35 lasta ja vuodesta 2024 eteenpäin enintään 30 lasta.

Sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu lapsikohtaisen valvonnan lisäksi myös paljon muita osa-alueita. Vaativassa vaiheessa olevat akuutit asiakastilanteet on hoidettava ensisijaisesti. Sijaishuoltopaikat sijaitsevat usein kaukana sijoittavasta kunnasta, jolloin myös matkustamiseen kuluu paljon aikaa. Näistä syistä lasten kohtaamisia jää pois, mikäli aikaa ja työntekijöitä ei ole riittävästi. Nykytilanteessa sijaishuollossa olevia lapsia ehditään monessa kunnassa tavata vain 1-2 kertaa vuodessa johtuen suuresta asiakasmäärästä ja muusta työtilanteesta.

Lapselle tulee aina olla nimettynä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä (LsL 13 b §) Kunnan vastuulla on varmistaa, että lapsella on ajantasainen tieto työntekijästä sekä siitä, miten tämän tavoittaa. Ikosen ja kumppaneiden (2020) mukaan sijoitetuista yläkouluikäisistä lapsista vain noin kahdeksan kymmenestä tietää, kuka on oma sosiaalityöntekijä. Laakson (2019) tutkimukseen osallistuneista huostaanotetuista teini-ikäisistä vain harvalla oli oman sosiaalityöntekijän yhteystiedot. Lapsella tulisi aina olla mahdollisuus saada yhteys sosiaalityöntekijäänsä ja päästä tapaamaan häntä kahden kesken.

Lapsi ja sosiaalityöntekijä voivat pitää yhteyttä monin eri tavoin, ja erilaisten yhteydenpitokanavien lisääntyminen on helpottanut yhteydenpitoa. Kysy ja kuuntele -hankkeen tutkimusaineiston mukaan noin 80 prosenttia 10-12-vuotiaista (N = 167) ja 70 prosenttia 13-17-vuotiaista (N = 460) lapsista piti kasvokkaisia tapaamisia mielekkäimpänä yhteydenpidon tapana sosiaalityöntekijän kanssa. Lapsista viidennes ja teini-ikäisistä neljäsosa piti myös puhelin- tai videoneuvotteluyhteydestä ja lapsista noin 20 prosenttia ja teini-ikäisistä noin 40 prosenttia viestisovelluksista (WhatsApp, Messenger, tekstiviesti tms.). Erilaisten yhteydenpitokanavien käyttäminen on suotavaa, mutta mikään tapa ei kuitenkaan saa korvata lapsen kasvokkaisia tapaamisia. Lapsen toiveet yhteydenpidon tavoista tulee ottaa huomioon, mutta sijaishuoltopaikassa on kuitenkin käytävä säännöllisesti. Muut yhteydenpidon tavat voivat kuitenkin täydentää kasvokkaisia tapaamisia ja vahvistaa lapsen ja sosiaalityöntekijän suhdetta.

4.3 Lapsen kohtaaminen

Lapsen kohtaaminen ja vuorovaikutus hänen kanssaan vaatii työntekijältä monipuolista osaamista, tilannetta- ja joustavuutta. Lasten yksilölliset tilanteet ja tarpeet ovat hyvin erilaisia, joten yhtä oikeaa vuorovaikutuksen tapaa tai menetelmää ei voida nimetä. Kohtaamistilanteen luonteeseen vaikuttavat muun muassa lapsen ikä, temperamentti, luonne, elämäntilanne, vireystila, erityistarpeet ja aikaisemmat kokemukset. Lasta tulee tavata sekä kahden kesken että yhdessä hänen verkostonsa ja läheistensä kanssa. Tapaamisia tulee järjestää myös lapsen sijaishuoltopaikassa. Tässä keskitymme kuitenkin pääasiassa sosiaalityöntekijän ja lapsen kahdenkeskisiin tapaamisiin.

Ymmärryksen ja tiedon lapsen tilanteesta tulisi rakentua lapsilähtöisessä vuorovaikutuksessa. Kohtaaminen voi rakentua keskustelun lisäksi mm. havainnoinnin (ympäristö, ilmapiiri, tunneilmaisu, suhteet, käytös), leikin, yhdessä tekemisen tai apuvälineiden⁹ (esim. lomakkeet, kortit, pelit, janat, sukupuut, verkosto- ja roolikartat) varaan. Kaikessa lastensuojelutyössä (LsL 20 §) on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide, ja otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen kanssa työskentelyn tulisi myös aina edistää hänen osallisuuttaan ja toimijuuttaan paitsi kyseisessä tilanteessa, myös laajemmin hänen elämässään.

Hankkeeseen osallistuneiden ammattilaisten mukaan lapsen toimijuutta voi konkreettisesti edistää mm. seuraavilla tavoilla:

- Yhteydenpidossa valitaan lapsen toiveiden mukainen viestinnän kanava
- Lapsen toiveet otetaan huomioon tapaamispaikan valinnassa
- Valitaan lapsilähtöinen vuorovaikutustapa
- Fokus pidetään lapselle tärkeissä asioissa
- Annetaan lapselle mahdollisuus kertoa myös vaikeista asioista

⁹ Keskustelun tueksi THL suosittelee käyttämään ”Mitä sinulle kuuluu?” – materiaalia <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-valvonta/mita-sinulle-kuuluu->

- Muistetaan keskustella myös myönteisistä asioista
- Lapsen aktiivista toimijuutta tuetaan (ei vain tiedon tuottajan roolissa)
- Tieto välitetään lapselle ymmärrettävässä muodossa
- Lasta tuetaan hänelle tärkeiden asioiden eteenpäin viemisessä

Lapsen osallisuuden toteutumisen seuranta sekä lapsen arkea koskevilla asioilla että hänen omassa lastensuojeluasiassaan kuuluu lapsikohtaiseen valvontaan. Tutkimusten mukaan (Korhonen & Eriksson 2021) lapsen osallisuuden vahvistaminen vähentää kaltoinkohtelua ja muita epäkohtia sijaishuollossa.

4.3.1 Lapsen ikä- ja kehitystason sekä erityistarpeiden huomioiminen

Tapaamisen toteuttaminen siten, että se sopii juuri kyseiselle lapselle, vaati osaamisen lisäksi luovuutta ja heittäytymistä. Teini-ikäisten tapaamiset voivat painottua keskusteluun, kun taas alakouluikäisten kanssa leikki tai muu toiminta voivat olla mielekkäitä yhdessä olon tapoja. Taaperon tai vauvan kanssa tärkein menetelmä voi olla havainnointi. Lapsen kasvaessa myös hänen elinpiirinsä kasvaa, ja samalla lisääntyy käsiteltävien teemojen määrä. Vuorovaikutus teini-ikäisen kanssa vaatii luonnollisesti erilaista osaamista kuin vauvan havainnointi. Sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu työskentely kaikenikäisten lasten kanssa.

Jokaisen lapsen tapaamisessa avainasemassa on aito kiinnostus, turvallinen tilanne ja lämmin ilmapiiri. Lapselle tulisi antaa tilaa kertoa asioista itselleen sopivalla tavalla. Luottamus antaa mahdollisuuden kertoa vaikeistakin asioista. Lapsen mielipide ja tilanne on aina selvitettävä riippumatta hänen iästään, kehitystasostaan tai mahdollisista erityistarpeistaan esimerkiksi kommunikaation suhteen. Työntekijän on löydettävä tapa ja kanava käydä vuoropuhelua jokaisen lapsen kanssa. Pienen lapsen vuorovaikutuksesta suuri osa on nonverbaalista, mutta pienenkään lapsen kanssa ei tulisi turvautua pelkästään aikuisten antamaan välilliseen tietoon. Läheisten aikuisten tieto on toki tärkeää, ja sen merkitys korostuu tietysti sitä enemmän, mitä pienemmästä lapsesta on kyse.

Lapsen kohtaamiseen liittyvät pääperiaatteet ovat yleispäteviä, mutta erityiset lapset saattavat haastaa työntekijöitä soveltamaan tuttuja toimintamalleja. Esimerkiksi vammaisen lapsen kohtaamisessa tärkeitä ovat samat asiat kuin muidenkin lasten kohtaamisessa. Olennaista on kuunteleminen ja ajan kanssa tutustuminen, ja lapsen on hyvä antaa kertoa niistä asioista, joista hän itse haluaa kertoa. Ennakkoluulottomuus kohtaamisessa voi avata uusia ovia.

Kommunikaatiotapoja valittaessa on hyvä miettiä sitä, miten lapsi kommunikoi arjessaan. Lapselle tuttuja kommunikaation välineitä ja toimintatapoja voi hyödyntää myös asiakassuhteessa. Apuna voi käyttää esimerkiksi kuvia, tukiviittomia, leikkejä, erilaisia kortteja, palautetauluja, sovelluksia ja tarvittaessa myös tulkia. Vammaisen lapsen kohtaamisissa ei tule unohtaa niitä toimintatapoja, joita käytetään muidenkin lasten kanssa.¹⁰ Tulkin käyttö vaikuttaa aina vuorovaikutukseen, ja tulkin kanssa toteutettava tapaaminen tuleekin suunnitella hyvin. Erityistarpeisen tai pienen lapsen kohtaamisessa paras tuki voi olla lapsen arjessa läsnä oleva henkilö.

Dokumentaatio on tärkeää kaiken ikäisten lasten kohdalla. Varttuessaan lapsi alkaa myös itse lukea häntä koskevia asiakirjoja. Erityisesti tämän vuoksi on kiinnitettävä huomiota siihen, millaisen kuvan asiakirjat antavat lapsesta, jonka minäkuva on kehittymässä. Negatiivisten asioiden vastapainoksi on tärkeää kirjata myös positiivisia asioita. Hyvä toimintatapa on kirjata asioita yhdessä lapsen kanssa.

4.3.2 Lapsen kokemustieto

Kokemustietoa voi välittää vain sijaishuollossa oleva lapsi itse. Lapsi voi ilmaista tietoa monin eri tavoin myös nonverbaalisesti, ja havainnointi on monissa tilanteissa paras tapa päästä mahdollisimman lähelle lapsen elettyä kokemusta. Kun lapsi on riittävän vanha keskustelemaan, häneltä tulee myös aktiivisesti kysyä arkeen liittyvistä asioista ja muista kokemuksista.

Sijoitettu lapsi on usein kasvanut ympäristössä, jossa hän ei ole oppinut tunnistamaan omia oikeuksiaan. Lapsi ei aina tunnista edes väkivaltaa tai kaltoinkohtelua vääräksi. Tästä syystä huonosta kohtelusta kertomista ei voi jättää lapsen omalle vastuulle, vaan asioista on kysyttävä häneltä myös suoraan ja konkreettisesti.

¹⁰ Työkalupakki esim. THL vammaispalvelujen käsikirjassa, Jaatinen ry. sivuilla sekä Kehitysvammaliiton sivuilla.

On tärkeää, että vaikeistakin asioista puhutaan oikeilla nimillä lapsen kehitystaso huomioon ottaen. Puhumalla avoimesti, kysymällä suoraan ja nimeämällä asioita voidaan rohkaista lasta kertomaan kokemuksistaan.

Jos lapsen tilanteesta on huolta tai lapsi on itse kertonut ikävistä kokemuksista, häneltä on hyvä kysyä rohkeasti asiasta. Lapsi voi jopa odottaa sitä. Asioiden puheeksi ottaminen on aina aikuisen vastuulla, mutta samalla tulee kunnioittaa sitä, että lapsi ei välttämättä ole valmis tai halukas keskustelemaan. Keskustelulle pitää kuitenkin luoda tila ja mahdollisuus. Väkivaltakokemusten käsittelystä lapsen kanssa on saatavilla lisätietoa esimerkiksi Lastensuojelun käsikirjasta¹¹ ja Barnahus-hankkeen verkkokoulusta.¹²

Tämän hankkeen tutkimuksessa käytettiin lomakkeita lapsen kanssa keskustelemisen tueksi. Tutkimukseen osallistuneiden ja tutkimusta koskeneeseen palautekyselyyn vastanneiden sosiaalityöntekijöiden mukaan lomake toimi pääosin hyvänä keskustelun virittäjänä lasten kanssa. Lasten kanssa työskennellessä voi käyttää esimerkiksi THL:n laatimaa Mitä sinulle kuuluu -materiaalia ja siihen kuuluvaa lomaketta¹³.

Sosiaalityöntekijän tulee arvioida lapsen tilannetta ja selvittää hänen kokemuksiaan systemaattisesti ja suunnitelmallisesti. Lapsikohtaisen valvonnan sisältöjen yhdenmukaistamisen välineenä toimii tähän julkaisuun koottu tarkistuslista (liite 1), johon on koottu lapsen kanssa käsiteltävät teemat. Tarkistuslista perustuu THL:n aikaisempaan kehittämistyöhön, tutkimukseen, sijaishuollon laatukriteereihin, kunnissa käytössä oleviin materiaaleihin sekä Kysy ja kuuntele -hankkeen työpajatuotoksiin.

Alle on koottu teemat, joiden ympärille lapsikohtaisen valvonnan sisältöjä koskeva tarkistuslista on jäsennetty. Lista toimii työntekijän tukena lapsen hyvinvoinnin ja tilanteen seurannassa ja arvioinnissa. Aikuisella on vastuu kysyä erityisesti kiusaamiseen, häirintään ja väkivaltaan liittyvistä asioista – niistä kertomista ei voi jättää lapsen vastuulle. Eri teemat tulevat käsiteltäviksi lapsen kasvaessa, ja niistä keskustellaan lapsen ikä- ja kehitystaso sekä yksilölliset tarpeet ja tilannetekijät huomioon ottaen.

Teemat on jaoteltu seuraavasti:

- Koulu, varhaiskasvatus ja vapaa-aika
- Lapsen kokemukset kiusaamisesta, häirinnästä ja erilaisista väkivallan muodoista
- Lapsen ihmissuhteet
- Lapsen arki ja sijaishuolto paikka
- Lapsen fyysinen ja psyykinen terveydentila
- Sijoituksen yksilöllisten tavoitteiden seuranta ja arviointi yhdessä lapsen kanssa
- Sijoitettujen lasten oikeudet

Kaikkia teemoja ei ole tarkoitus käsitellä yhdessä tapaamisessa, vaan tärkeintä on niiden läpikäymisen säännöllisyys. Lista toimii sosiaalityöntekijän muistin tukena siinä, milloin lapsen kanssa on käsitelty tiettyä asiaa viimeksi ja mitkä asiat vaativat lisäkeskustelua. Lista toimii myös dokumentaationa työntekijän vaihtuessa. Sijoituksen syy ja vaihe, lapsen ikä ja kehitystaso sekä lapsen tausta ja tilanne vaikuttavat siihen, mitkä teemat ovat milloinkin tärkeitä käsitellä lasta kohdatessa. Lähtökohdiana on, että jokaisesta teemasta tulisi keskustella vähintään kerran vuodessa ja aina sijaishuolto paikan vaihtuessa.

Vaikka sosiaalityöntekijän ja lapsen välinen suhteen tulisi olla luottamuksellinen ja sosiaalityöntekijän tuttu saatavilla oleva aikuinen, hän on harvoin kovin tiiviisti mukana lapsen arjessa. Sosiaalityöntekijän tulisi silti varmistaa, että lapsella on myös muita läheisiä aikuisia, joihin hän voi luottaa. Lapsella tulee aina olla luotettava aikuinen saatavilla sekä sijaishuolto paikassa (esim. perhehoitaja tai ohjaaja) että sen ulkopuolella (esim. sosiaalityöntekijä itse, kuraattori tai hoitavan tahon edustaja).

Sosiaalityöntekijä voi lapsikohtaisesti harkita, onko joitakin teemoja, joista tiedon saaminen välillisesti on lapsen edun mukaista. Sosiaalityöntekijän tulee varmistaa, että hänellä on kaikki se lasta koskeva tieto, jota tarvitaan lapsikohtaisen valvonnan toteutumiseksi. Tästä syystä sosiaalityöntekijän on äärimmäisen tärkeää tehdä yhteistyötä lapselle läheisten aikuisten ja sijaishuolto paikan kanssa.

11 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/ilmoitusvelvollisuus-lapsen-kohdistuvasta-vakivallasta/vakivaltapaailyn-heraaminen>

12 <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/barnahus-hanke/barnahus-verkkokoulu>

13 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-valvonta/mita-sinulle-kuuluu->

4.3.3 Vaikeiden asioiden puheeksi ottaminen

Sosiaalityöntekijät ovat hankkeen aikana tuoneet esiin, että joistakin valvontatehtävään liittyvistä aihepiireistä on joskus vaikea keskustella lapsen kanssa. Sensitiivisten aiheiden käsittely vaatii luottamuksellista suhdetta, ja tästäkin syystä työntekijöiden vaihtuvuus on ongelmallista. Mikäli työntekijä kokee, että hänen suhteensa lapseen ei ole riittävän läheinen tai luottamuksellinen tietyistä teemasta keskustelemiseksi, hän voi omaan harkintaansa perustuen varmistaa, että joku toinen aikuinen on keskustellut asiasta lapsen kanssa. Kyseinen aikuinen voi olla esimerkiksi laitoksen omaohjaaja, perhehoitaja, kuraattori tai kunnan sosiaalihoaja. Sosiaalityöntekijällä on kuitenkin vastuu lapsen hyvinvoinnin ja kokonaistilanteen seurannasta, ja näin ollen myös hänen tulee rohkeasti ottaa sensitiivisiä asioita puheeksi lapsen kanssa.

Sosiaalityöntekijöillä tulisi olla mahdollisuus vahvistaa osaamistaan vaikeiksi kokemiensa teemojen puheeksi ottamisen ja käsittelyn osalta. Seksuaalisuuteen, väkivaltakokemuksiin, vakavaan kaltoinkohteluun tai muuhun traumahistoriaan (esim. sota-alueella oleskelu) liittyvät kysymykset voidaan kokea erityisen haasteellisiksi käsitellä. THL:n Barnahus-hankkeen maksuton verkkokoulu (thl.fi/barnahus) tarjoaa lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa kohtaaville ammattilaisille keinoja väkivallan tunnistamiseen, väkivaltaepäilyn tilanteessa toimimiseen sekä väkivaltaa kokeneen lapsen tukemiseen.

Voimakkaita tunteita herättävien asioiden käsittely asiakastilanteessa vaatii työntekijältä aina erityisiä kohtaamisen valmiuksia. Sosiaalityöntekijöiden mukaan puheeksi ottamiseen voi myös liittyä pelkoa siitä, että lapsi tuntee olonsa loukatuksi tai että aihe on lapselle vaikea tai vaikuttaa hänen mielialaansa. Yhtenä esimerkkinä sosiaalityöntekijät ovat tuoneet esille sijoituksen syistä ja taustasta puhumisen siten, että lapsen omaa kokemusta, muistikuvia ja tulkintaa tilanteesta ei mitätöitäisi.

Erilaisten välineiden käyttö on koettu hyödylliseksi sensitiivisten asioiden puheeksi ottamisessa. Esimerkiksi kyselylomake voi toimia puheeksi ottamisen tukena lapsen kanssa (ks. sivu 18). Lapselle voi myös kertoa, että sosiaalityöntekijän velvollisuus on kysyä näitä asioita kaikilta lapsilta tietyin väliajoin. Tarkistuslistaa (liite 1) voi käyttää osoittamaan lapselle asiat, joista kysytään säännöllisesti. Tällä tavoin vaikeamistakin asioista keskustelemisesta tulee rutiininomaista. Puhuminen asioista niiden oikeilla nimillä sekä se, että pyytää lasta kertomaan omasta todellisuudestaan ei lähtökohtaisesti vahingoita lasta. Vaikeiden asioiden käsittelyn jälkeen tarve jälkipuinnille ja jatkotuelle on kuitenkin aina varmistettava osana lapselle tarjottavaa tukea. Myös työntekijälle on varmistettava riittävä tuki esimerkiksi työnohjauksen, täydennyskoulutuksen sekä muun osaamisen kehittämisen muodossa.

4.4 Keskustelu lapsen kanssa hänen oikeuksistaan

Sosiaalityöntekijän tulee varmistaa, että lapsi tuntee omat oikeutensa sijaishuollossa. Näin ollen lapsen kanssa on käytävä säännöllisesti keskustelua hänen oikeuksistaan. Tämä edellyttää työntekijältä hyvää lasten oikeuksien tuntemusta ja kykyä keskustella niistä ikätasoisesti lapsen kanssa. Tiedottamisen ja keskustelun tueksi suositellaan aiheesta laadittuja esitteitä ja oppaita.¹⁴ Yhteenvedo sijaishuollossa olevien lasten oikeuksista löytyy myös THL:n Lastensuojelun käsikirjasta¹⁵ ja lastensuojelun laatusuosituksesta (Malja ym. 2019).

Lapsen oikeuksien toteutumista seurataan lapsikohtaisen valvonnan keinoin. Myös valvonta tulee toteuttaa lapsen oikeudet huomioon ottaen. Sijaishuollon tarkoitus ja tavoite tulee käydä säännöllisesti läpi lapsen kanssa. Lapsen kanssa keskustellaan tarvittavalla laajuudella lastensuojelulain mukaisista rajoituspäätöksistä ja niiden toteuttamisen tavoista. Sosiaalityöntekijän on pyrittävä tunnistamaan myös ne tavanomaisesta kasvatuksesta eroavat tilanteet, joissa lapsen perusoikeuksia on rajoitettu ilman asianmukaista päätöstä, ja puuttuttava niihin (epäkohtien tunnistamisesta ja niihin puuttumisesta lisää luvussa 4.8.)

¹⁴ <https://noja.io/oppaat/>; <https://www.oikeudetsijaishuollossa.fi/>

Mm. Reetta Peltonen, Pasi Pollari ja Anna Tiili: Kaikkein tärkeimmät asiat – Nuoren oikeus oikeuksiaan koskevaan tietoon sijaishuollossa. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 3/2021.

¹⁵ <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-laaturitit>

4.5 Yhteistyö ja täydentävä tieto

Sosiaalityöntekijän tulee rikastaa ja täydentää lapsen omaa kokemustietoa yhteistyössä lapsen verkostoon kuuluvien ihmisten kanssa saadakseen monipuolisen kuvan ja ymmärryksen lapsen tilanteesta. Alla olevassa kuvassa on havainnollistettu yhteistyössä muodostuvan täydentävän tiedonlähteitä.

Kuvio 4. Lapsen kokemustieto ja yhteistyössä kertyvä täydentävä tieto

Lapsen kohtaamisten lisäksi lapsikohtaisen valvonnan tehtävää tukevat seuraavat yhteistyön muodot:

- Tiivis yhteistyö lapsen ja hänen perheensä asiassa omassa tiimissä (esim. sosiaalihoajaan tai perhehoidon vastuutyöntekijän kanssa)
- Sujuva yhteistyö ja tiedonvaihto lapsen arjessa olevien aikuisten kanssa (esim. omaohjaaja/perhehoitaja)
- Yhteydenpito lapsen syntymäperheeseen ja muihin läheisiin
- Käynnit sijaishuoltopaikassa ja tutustuminen lapsen lähiyhteisöön siellä (aikuiset ja muut lapset)
- Yhteistyö perhehoidon tuesta vastaavan yksityisen palveluntuottajan työntekijöiden ja/tai perhehoitajan vastuutyöntekijän kanssa
- Monialainen viranomaisyhteistyö lapsen varhaiskasvatuksen, koulun, terveydenhuollon ja muiden sosiaalipalveluiden kanssa
- Kirjallisen tiedon pyytäminen ja siihen tutustuminen, esim. sijaishuoltopaikan kirjaukset ja kuukausiraportit
- Tiedonvaihto muiden valvontaviranomaisten kanssa koskien yksikkökohtaisen valvonnan kysymyksiä (kunnat, Avit, Valvira, EOA). Tarvittaessa yhteiset valvontakäynnit.

Systeemisen työtavan mukaisesti on tärkeää, että työntekijöiden keskinäinen yhteistyö on sujuvaa, ja että jokainen työntekijä saa riittävästi myös moniammatillista tukea omaan työhönsä. Myös lapsen, sijaishuoltopaikan sekä muiden yhteistyötahojen näkökulmasta on tärkeää, että sijaishuollon tiimissä on useampi kuin yksi työntekijä, johon voi olla yhteydessä lapsen asioissa. Tavoitteena on, että useammat tiimin jäsenet voisivat toimia lasen, hänen perheensä ja sijaishuoltopaikan tukena.

4.6 Viranomaisten välisen yhteistyön rakenne

Kysy ja kuuntele –hankkeen työpajojen tuotoksissa korostui yhteistyön tarve yksikkö- ja lapsikohtaista valvontaa tekevien ammattilaisten välillä. Tälle yhteistyölle toivottiin luotavan selkeä rakenne käytäntöineen. Ammatilliset peräänkuuluttivat myös eri sijoittajakuntien välistä yhteistyötä: samoja lastensuojelulaitoksia ja sijaisperheitä käyttävien kuntien pitäisi olla tietoisia toisistaan, ja jakaa tietoa matalalla kynnyksellä. Sijaishuoltopaikan kokonaistilanne (lapsiryhmän koostumus ja aikuisten jaksaminen/osaaminen) tulisi aina selvittää ennen lapsen sijoitusta.

Sijaishuollon järjestämisvastuun siirtyessä hyvinvointialueille yksikkökohtaisen valvonnan kuntatoimijoiden määrä vähenee. Yhteistyötä tullaan vastaisuudessa tekemään myös näiden alueiden rajojen yli, mutta toimijoiden määrän vähentyessä yhteistyötä on mahdollisesti helpompi koordinoita.

Perhe- ja yksikkökohtaista valvontatietoa saadaan monesta eri roolista käsin, ja usein lomittain lapsikohtaisen valvontatiedon kanssa. Valvontaan osallistuvien toimijoiden, vastuulla on sekä hankkia valvontatietoa että välittää sitä eteenpäin verkostossa tilanteen mukaan.

Onnistunut sijaishuollon valvonnan kokonaisuus edellyttää yhteistyötä kunnan/kuntayhtymän/alueen sisällä, kuntien välillä sekä kuntien ja muiden valvontaviranomaisten välillä. Lastensuojeluyksiköitä ja perhehoitajia koskevaa valvontatietoa kertyy vuorovaikutuksessa lapsen, hänen perheensä, sijaishuoltopaikan sekä muiden yhteistyötahojen kanssa. Valvontatieto liitetään helposti epäkohtatilanteisiin, mutta yhtä lailla kyse on positiivisen palautteen välittämisestä. Lapsen kokemustiedon ja sitä täydentävän tiedon kertymistä on käsitelty aiemmin tässä luvussa, ja tiedon sisältöjä liitteenä olevassa tarkistuslistassa (liite 1).

Jäsenämme **valvontaan osallistuvien viranomaisten** välisen yhteistyön rakennetta vielä tiedon hankinnan ja välittämisen **muistilistana**, jossa yhteistyön kriittiset kohdat eritellään rooleittain.

1. Sijoittava/asiakasohjauksesta vastaava työntekijä
ennen lapsen sijoitusta: tiedon hankinta lapsen tarpeista ja tilanteesta sekä sijaishuoltopaikasta
2. Vastuusosiaalityöntekijä
ennen lapsen sijoitusta: tiedon välittäminen lapsen tarpeista ja tilanteesta
sijoituksen aikana: epäkohtatilanteessa tiedon hankinta ja välittäminen
sijaishuoltopaikkaan liittyvän positiivisen palautteen välittäminen
3. Yksikkö- tai perhekohtaista valvontaa tekevä yksikkö/taho
ennen valvontakäyntiä: tiedon hankinta muilta toimijoilta
valvontakäynnin jälkeen: tiedon välittäminen muille
epäkohtatilanteessa: tiedon hankinta ja välittäminen
4. Sijaintikunnan edustaja
ennen valvontakäyntiä: tiedon hankinta muilta toimijoilta
valvontakäynnin jälkeen: tiedon välittäminen
epäkohtatilanteessa: tiedon hankinta ja välittäminen
5. Lastensuojelun johto
kunnan (hyvinvointialueen) valvontaprosessien koordinointi ja seuranta
6. Muut valvontaviranomaiset (Avi, Valvira, EOA)
ennen valvontakäyntiä: tiedon hankinta muilta toimijoilta
valvontakäynnin jälkeen: tiedon välittäminen muille
epäkohtatilanteessa: tiedon hankinta ja välittäminen

Kaikissa kunnissa ei ole eritelty kaikkia mainittuja tehtäviä eri ammattihenkilöille, vaan yksi työntekijä saattaa edustaa useampaa roolia. Kuntakohtaisista rakenteista huolimatta on tärkeää, että lapsikohtainen

valvontatieto saavuttaa aina vastuusosiaalityöntekijän ja yksikkö- tai perhekohtainen tieto eri toimijat tarvittavalla laajuudella. Lapsikohtaista tietoa tarvitsee myös se työntekijä, jonka tehtävänä on sijaishuoltopaikan etsintä lapselle. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä välittää lapsen kokemustietoa muille toimijoille lapsen tilanteen ja edun edellyttämällä laajuudella.

Yhteistyö on yleisesti tunnistettu laadukkaan valvontatyön edellytykseksi, mutta käytännössä se ei aina suju ongelmitta. Yhteydenottoa toiseen toimijaan voi vaikeuttaa esimerkiksi kiire, ajantasaisten yhteystietojen puute tai epävarmuus salassapitoon liittyvissä kysymyksissä.

Lapsikohtaista ja yksikkökohtaista valvontaa tehdään usein yhteistyössä eri toimijoiden kesken. Dokumentointivaiheessa on huomattava, että lapsikohtaiseen valvontaan liittyvät havainnot kirjataan aina lapsen asiakastietoihin, ei koskaan valvontamuistioihin.

4.7 Ennakollinen ja suunnitelmallinen lapsikohtainen valvonta

Erityisesti ennakollisen ja suunnitelmallisen lapsikohtaisen valvonnan tehtävät kietoutuvat tiiviisti osaksi sijaishuollon prosessia ja työskentelyä. Valvonnan voi ajatella olevan työskentelyn näkökulma, joka kietoutuu kaikkiin lapsikohtaisiin työtehtäviin.

4.7.1 Ennen sijoitusta

Sijaishuollon lapsikohtainen valvonta alkaa lapsen yksilöllisiä tarpeita vastaavan sijaishuoltopaikan kartoittamisella. Kunnissa on erilaisia käytäntöjä sen suhteen, miten hyvin sosiaalityöntekijöiden saatavilla on yksikkö- tai perhekohtaista valvontatietoa sijaishuoltopaikan valinnan pohjaksi. Eroja on myös siinä, millaisen prosessin tuloksena sijaishuoltopaikka valikoituu lapselle. Monissa kunnissa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä hoitaa paikan etsinnän ja valinnan itse esihenkilön tuella, toisissa valinnan tukena on asiakasohjauksesta tai perhehoitajan valmennuksesta vastaava työntekijä, työryhmä tai yksityinen palveluntuottaja.

Lapsen osallisuus omassa asiakasprosessissaan on yksi edellytys sille, että lapsikohtaisen valvonnan tulos tulee täytetyksi. Lapsi läheisineen otetaan mukaan sijaishuoltomuodon ja -paikan valinnan prosessiin, ja heidän toiveensa kuullaan ja otetaan huomioon mahdollisuuksien mukaan. Lapselle järjestetään tutustumiskäynti tulevaan sijaishuoltopaikkaan, jos se vain on lapsen tilanteessa mahdollista. Sijoituksen prosessi ja sijaishuollossa asuvan lapsen oikeudet selvitetään lapselle hänen ikätasonsa edellyttämällä tavalla. Myös lapsen vanhempien kanssa käydään läpi sijoitusprosessia eri vaiheineen ja käytäntöineen, ja selvitetään heille siihen liittyvät lapsen ja vanhempien oikeudet.

Sijaishuoltopaikkaan annetaan riittävät tiedot lapsen tilanteesta ja elämänhistoriasta, lapsen yksityisyyttä kunnioittaen ja mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä lapsen kanssa. Sijoituspaikkaa ohjataan tarvittaessa siinä, minkälaisia tarpeita lapsella on sekä miten niihin parhaalla mahdollisella tavalla vastataan. Sijaishuoltopaikkaa valittaessa varmistetaan, että lapsi saa sijoituspaikkakunnalta ne sijaishuoltopaikan ulkopuoliset palvelut, jotka edesauttavat sijoituksen tavoitteiden toteutumista.

Lastensuojelun sosiaalityön organisoinnin tavat ovat kunnissa erilaisia. Jos sosiaalityöntekijä vaihtuu sijoituksen alkaessa, on oltava erityisen tarkka siitä, ettei olennaista tietoa katoa. Saattaen vaihtaminen työntekijältä toiselle on tärkeää. Mitä varhaisemmassa vaiheessa sijaishuollon sosiaalityöntekijä voi liittyä mukaan lapsen asiakasprosessiin, sitä parempi. Tutustuminen suunniteltuun sijaishuoltopaikkaan ja uuteen sosiaalityöntekijään on sensitiivinen vaihe, joka voi viitoittaa yhteistä työskentelyä pitkälle eteenpäin, ja jopa määrällä sijoituksen onnistumisen.

4.7.2 Lapsen tullessa sijaishuoltoon

Sijoituksen alkuvaiheessa sosiaalityöntekijä käy tapaamassa lasta sijaishuoltopaikassa ja pyrkii olemaan hyvin tavoitettavissa. Jos lapselle valikoitunut sijaishuoltopaikka on sosiaalityöntekijälle entuudestaan vieras, sosiaalityöntekijä tutustuu sen henkilökuntaan ja kasvatuskulttuuriin, ja valvoo sijoituksen alkuvaiheen sujumista erityisen tarkasti.

Sosiaalityöntekijä huolehtii, että lapsella ja hänen läheisillään on työntekijän/työntekijöiden ajantasaiset yhteystiedot sekä tieto siitä, mihin päivystävään tahoon voi olla yhteydessä esimerkiksi virka-ajan ulkopuolella ja sosiaalityöntekijän loma-aikoina.

Lapselle kerrotaan hänen oikeuksistaan pitkin sijaishuolto-polkua, yhä uudelleen. Osalle lapsista niiden merkitys saattaa konkretisoitua vasta, kun sijaishuoltoarkea on tovi takana. Osa lapsista on elänyt varsin turvatonta arkea ennen sijoitusta, minkä vuoksi omien oikeuksien hahmottaminen voi olla vaikeaa. Lapsen informoiminen hänen oikeuksistaan on myös ennakkollista valvontaa. Lapselle kerrotaan yksikkö- ja lapsikohtaisen valvonnan toimintatavoista.

Sijaishuoltopaikan käytännöt voivat tuntua hämmentäviltä erityisesti sijoituksen alussa, sekä lapselle että hänen läheisilleen. Erityisesti alkuvaiheessa sosiaalityöntekijän (ja/tai sosiaaliohjaajan) olisi hyvä pyrkiä varamaan aikaa kysymyksille ja keskustelulle. Lapsen läheisten kokemustieto koskien sijaishuoltopaikkaa on olennaista valvontatietoa. Sosiaalityöntekijä varmistaa, että sijaishuoltopaikassa tunnetaan lapsen läheis- ja muut tukiverkostot, ja että sijaishuoltopaikka pyrkii alusta alkaen hyvään vuorovaikutukseen ja kasvatuskumppanuuteen lapsen läheisten kanssa.

4.7.3 Sijaishuollon aikana

”Ei voi olla muuta sosiaalityötä sijaishuollossa ennen kuin on varmistettu, että lapsen on hyvä ja turvallista olla sijaishuoltopaikassa.” (lainaus työpajan ryhmätyöaineistosta)

Lapsen asiakassuunnitelma ohjaa hänen sijaishuoltonsa toteuttamista, ja kytkeytyy siten myös lapsikohtaiseen valvontaan (Hoikkala ym. 2017,17). Asiakassuunnitelman avulla sosiaalityöntekijä seuraa lapsen sijaishuollolle asetettujen tavoitteiden toteutumista. Sosiaalityöntekijä seuraa myös hoito- ja kasvatussuunnitelman ajantasaisuutta. Sosiaalityöntekijä pitää lapsen yhteyttä säännöllisesti ja pyrkii tapaamaan tätä kahden kesken myös asiakassuunnitelma- ja verkostoneuvottelujen ulkopuolella. Toiminnalliset tapaamiset sopivat monille lapsille paremmin kuin pöydän ääressä istuminen. Kasvokkaista vuorovaikutusta täydentää puhelimitse ja videoneuvotteluin toteutettava yhteydenpito. Viestittelymahdollisuus voi madaltaa yhteydenoton kynnystä.

Sosiaalityöntekijä seuraa ja edistää lapsen osallisuuden toteutumista sijaishuollon arjessa ja sijaishuollon prosessissa pitkin lapsen sijaishuolto-polkua.

Sosiaalityöntekijän tulee olla tietoinen sijaishuoltopaikassa tapahtuvista muutoksista ja seurata, miten ne vaikuttavat lapseen (esim. perhehoitajien avioero, sairastuminen, kuolemantapaus, laitoksen henkilöstövaihdokset). Sijaishuoltopaikalla on velvollisuus ilmoittaa näistä muutoksista sosiaalityöntekijälle. Sosiaalityöntekijä seuraa sitä, millaiseksi perhekodin tai yksikön arki muodostuu muutoksen myötä sekä sitä, miten muutokset vaikuttavat tunnelmaan, ilmapiiriin ja lasten kohteluun.

Sosiaalityöntekijä pitää yhteyttä lapsen läheis- ja muuhun tukiverkoston. Verkoston kautta välittyy täydentävää valvontatietoa. Täydentävää tietoa tuottavat myös sijoituksen kuluessa syntyvät asiakirjat, kuten laitoksissa kirjattavat kuukausiraportit ja rajoituspäätökset. Yhteydenpidossa sijaishuoltopaikkaan sosiaalityöntekijä pyrkii keskustelemaan suoraan myös lapsen lähiaikuisen (esim. omaohjaaja) kanssa, ei vain johtajan tai erityistyöntekijän kanssa. Yhteistyössä sijaishuoltopaikan kanssa sosiaalityöntekijä valvoo myös lapsen kotiharjoittelujaksojen turvallisuutta.

Yksityisen palveluntuottajan perhehoitoa ostettaessa palveluntuottajan sosiaalityöntekijä voi olla hyvä tuki lapselle ja yhteistyökumppani vastuusosiaalityöntekijälle. Vastuusosiaalityöntekijän on kuitenkin henkilökohtaisesti tavattava lasta ja käytävä perhekodissa.

Sosiaalityöntekijä selvittää itse havaitsemansa tai muiden asianosaisten esille tuomat huolet ja mahdolliset epäkohdat, ja puuttuu niihin viipymättä. Lapselle kerrotaan, miten asian käsittely etenee. (tarkemmin reaktiivisesta valvonnasta ks. luku 4.6.)

4.7.4 Lapsen muuttaessa pois sijaishuollosta

Sijaishuollosta itsenäistyvän nuoren tuki suunnitellaan hyvissä ajoin ennen sijoituksen päättymistä yhteistyössä sijaishuoltopaikan kanssa. Itsenäistyminen on aina suuri askel, ja erityisesti nuoren läheisverkoston ollessa ohut. Alaikäisen kotiutuessa varmistetaan perheeseen vietävä tuki. Myös kotiutuminen on suuri

muutos sekä lapselle että vanhemmalle, etenkin jos sijoitus on kestänyt vuosia. Sijaishuoltopaikasta pois muuttavan lapsen palaute koskien sijaishuoltoa on aina arvokas.

Sijaishuoltopaikan muutostilanteeseen soveltuvat samanlaiset toimintatavat kuin lapsen muuttaessa ensimmäiseen sijaishuoltopaikkaan. Muutoksen syiden läpikäyminen lapsen ja hänen läheistensä kanssa, tutustumiskäynti ja oikea-aikainen tiedonsiirto helpottavat lapsen asettumista uuteen paikkaan. Toisinaan on lapsen edun mukaista toimia nopeasti. On myös joitakin tilanteita, joissa muutos joudutaan tekemään kertomatta lapselle etukäteen. Jatkotuen varmistaminen lapselle muutoksen jälkeen on tärkeää. Sijaishuoltopaikan vaihtamisen tilanteessa kunnassa on hyvä käydä keskustelua rakenteellisista ongelmista, jotka mahdollisesti ovat paikan vaihtamistarpeen taustalla

4.8 Reaktiivinen lapsikohtainen valvonta: epäkohtien tunnistaminen ja niihin puuttuminen

Sekä lapsi-, perhe- että yksikkökohtainen valvonta tulevat yleensä parhaiten näkyviksi reaktiivisena valvontana eli epäkohtien havaitsemisena ja niihin puuttumisena. Huolellisen ennakkollisen ja suunnitelmallisen valvonnan ja ohjauksen avulla kuitenkin pyritään vähentämään reaktiivisen valvonnan tarvetta.

4.8.1 Epäkohtien kirjo

Sijaishuollossa ilmenevän epäkohdan käsitettä on jäsennetty tutkimukseen perustuen luvussa kolme. Yksi tapa jäsentää epäkohtia on tarkastella niiden vakavuutta liukumalla, jonka lievimmässä päässä ovat laatu-poikkeamat ja vakavimmassa päässä kaltoinkohtelu ja muu väkivalta. Epäkohdan vakavuus ja epäkohtaan puuttumisen kynnykset ovat usein tilannekohtaisesti rakentuvia, neuvoteltavia kysymyksiä. Jokainen epäkohtatilanne on omanlaisensa, ja päätökset puuttumisen tavoista tehdään lapsen yksilöllisen tilanteen pohjalta. Väkivaltaepäilyyn kohdalla tarkistetaan, onko syytä tehdä ilmoitus myös poliisille. Lisätietoa tästä ilmoitusvelvollisuudesta on saatavilla esimerkiksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämästä lastensuojelun käsikirjasta¹⁶.

Lapsen sijaishuoltopaikka on sijaishuollon yksikkö- ja perhekohtaisen valvonnan ensisijainen kohde. Lapsikohtaista valvontaa jäsennettäessä näkökulma on kuitenkin laajempi, ja valvonnan kohde määräytyy lapsen arjen ja siihen sisältyvien yhteisöjen ja asiakkuuksien kautta. Epäkohtia voi esiintyä paitsi sijaishuoltopaikassa, myös kotiharjoittelussa, koulussa tai varhaiskasvatuksessa, harrastuksissa ja vapaa-ajan vietossa tai esimerkiksi palveluiden saatavuudessa. Palvelujärjestelmän rakenteelliset epäkohdat ovat usein lapsen arjessa ilmenevien epäkohtien taustalla.

Sijaishuollon epäkohtien kirjo on laaja. Kysy ja kuuntele -hankkeen työpajatyöskentelyssä käsittelyssä oli seuraavanlaisia esimerkkejä laitoshoidossa ilmenneistä epäkohdista: lapsen joutuminen henkisen tai fyysisen väkivallan uhriksi toisen lapsen taholta, lapsen yksilöllisten tarpeiden huomiotta jättäminen esim. kotiintuloajoissa ja liikkumisessa, ohjaajien epäasiallinen käytös lasta kohtaan sekä toistuvat kiinnipidot, jotka johtuvat esimerkiksi resurssivajeista. Esimerkkeinä perhehoidossa ilmenevistä epäkohdista olivat perhehoitajan joustamaton kasvatustapa, uupumus ja keinottomuus, alkoholinkäyttö, psyykinen sairastuminen, epäily lapsen pahoinpitelystä tai liian vähäisestä ravinnonsaannista sekä lapsen kokemus epätasa-arvoisesta kohtelusta. Epäkohdat voivat olla lieviä, ohjauksen, valvonnan ja erilaisten tukitoimien keinoin korjattavissa olevia puutteita tai vakavia, välitöntä turvaamista tai esimerkiksi sijaishuoltopaikan vaihtoa vaativia tilanteita.

4.8.2 Epäkohdat sijaishuoltopaikan ulkopuolella

Varhaiskasvatuksessa, koulussa ja harrastuksissa sattuvien lapselle haitallisten tapahtumien selvittelyssä on avaimena yhteistyö lapsen verkoston kesken. Sosiaalityöntekijän on varmistuttava siitä, että joku taho on ottanut selvittelyn tehtäväkseen, ja että huoltajat sekä sijaishuoltopaikka pysyvät ajan tasalla tilanteesta.

¹⁶ <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/ilmoitusvelvollisuus-lapsen-kohdistuvasta-vakivallasta/vakivaltaepailyn-heraaminen>

Ensitiedon tapahtuneesta saa usein sijaishuoltopaikka. Tiedon välittäminen sosiaalityöntekijälle on tärkeää, koska lapsen kokonaistilanteen arviointi on hänen vastuullaan.

Lapsen tavatessa syntymävanhempiaan tai muita läheisiään sosiaalityöntekijä on velvollinen varmistamaan, että tapaamiset ovat turvallisia ja muutoinkin lapsen edun mukaisia. Avainasemassa ovat jälleen tiivis yhteistyö ja tiedonvaihto esimerkiksi tapaamiseen kuljettavan aikuisen tai valvotun tapaamispaikan henkilökunnan kanssa.

Epäkohdat kuntien vastuulla olevissa sosiaalityön prosesseissa ovat jääneet vähäisemmälle huomiolle valvonnasta keskusteltaessa. Puutteet kuntien toiminnassa liittyvät usein henkilöstöresursseihin tai työtä tukeviin rakenteisiin. Ylikuormituksen seurauksina voi olla virheellisiä menettelytapoja tai tehtävien laiminlyöntejä. Kunnilla on velvollisuus omavalvontaan, ja ulkopuolelta sosiaalityön prosesseja valvoo Aluehallintovirasto.

Sosiaalihuollon laadun varmistamisesta säädetään sosiaalihuoltolain viidennessä luvussa. Lain mukaan sosiaalihuollon ammattilaisen tulisi tehdä ilmoitus havaitessaan epäkohdan oman organisaationsa toiminnassa. Hallituksen esityksessä (HE 164/2014 vp, s. 141) määritellään epäkohdaksi esimerkiksi puute asiakasturvallisuudessa, asiakkaan kaltoinkohtelu tai toimintakulttuuriin sisältyvä asiakkaalle vahingollinen toiminta. (SHL 48 §)¹⁷. Ilmoitusvelvollisuuden kautta voidaan huomio kiinnittää mm. rakenteellisiin ongelmiin. Kunnan omavalvonnan tulisi kuitenkin olla ensisijaista, ja tarjota työkaluja epäkohtatilanteista keskusteleminen. Omavalvonnassa havaittuihin epäkohtiin tulisi aina puuttua viipymättä.

Rakenteellisesta kaltoinkohtelusta voidaan puhua silloin, kun järjestelmän toiminta tai toimimattomuus aiheuttaa lapselle vahinkoa: lapsi voi jäädä ilman tarvitsemaansa hoitoa tai kuntoutusta tai kokea useita sijaishuoltopaikan vaihdoksia.

4.8.3 Sijaishuoltopaikassa ilmenevien epäkohtien tunnistaminen

Sijaishuoltopaikoissa havaittavia epäkohtia tulee lapsikohtaisessa valvonnassa tarkastella ensisijaisesti lapsen näkökulmasta. Lähtökohtana on se, miten havaittu puute ja siitä aiheutunut tilanne vaikuttaa lapsen hyvinvointiin, turvallisuuteen, kasvuun ja kehitykseen. Huostaan otettu lapsi on yhteiskunnan vastuulla, ja sijaishuoltopaikan olosuhteet on arvioitu sijoituksen yhteydessä lapselle turvallisiksi. Sijaishuollossa ilmenevään epäkohtaan puuttumisen kynnyksen tulee näin ollen olla erittäin matala.

Tässä mallissa keskitymme pääasiassa sijaishuoltopaikassa ilmeneviin epäkohtiin, kuitenkin osana lapsen koko elinympäristöä. Mallin keskiössä on lapsen etu ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valvontavastuu. Epäkohta on tässä näkökulmassa lapsen etua uhkaava tapahtuma tai tilanne, ja epäkohtiin puuttumisen prosessia kuvataan sosiaalityöntekijän toiminnallisena polkuna.

Sosiaalityöntekijä saa epäkohtia tietoonsa monin eri tavoin. Osa epäkohdista tulee ilmi lapsen tai hänen verkostoonsa kuuluvan aikuisen ilmoituksena tai huolen ilmauksena, osa asiakirjojen välityksellä tai muista havainnoista. Useimmissa tapauksissa sosiaalityöntekijä joutuu yhdistelemään eri tietolähteistä saamiaan tietoja selvittääkseen tilannetta ja arvioidakseen oikeaa puuttumisen tapaa. Taustalla on usein intuitio: tunne, ettei kaikki ole kunnossa.

Sujuva yhteistyö sekä säännöllinen ja luottamukseen perustuva vuorovaikutus eri toimijoiden kanssa edesauttaa epäkohtatilanteiden selvittelyä. Epäkohtien ehkäisy ja niiden varhainen tunnistaminen toteutuvat ennen kaikkea lapsen kohtaamisissa. Lapsen kohtaamista ja kokemustietoa käsitellään edellä luvuissa 4.2-4.3.

4.8.4 Epäkohtiin puuttuminen

Jos sosiaalityöntekijä havaitsee laitoksessa tai ammatillisessa perhekodissa yksikön toimintaan liittyvän epäkohdan, hänen tulee keskustella asiasta myös yksikkökohtaista valvontaa tekevän tahon kanssa, joka ottaa tilanteen koordinoinnin vastuulleen. Vakavista epäkohdista ilmoitetaan myös Aluehallintovirastoon.

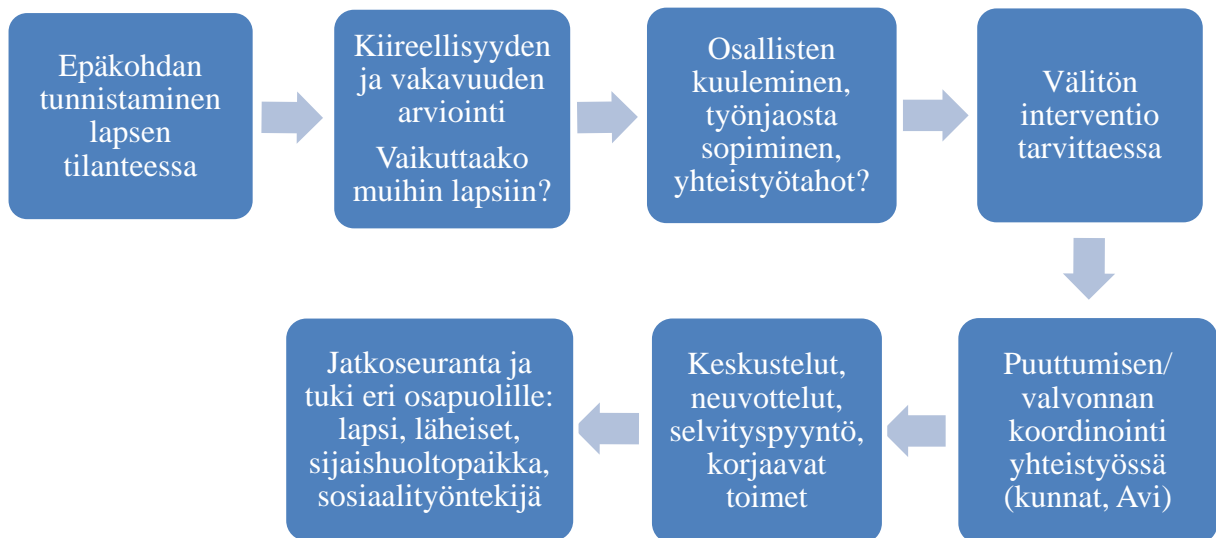
¹⁷ <https://www.valvira.fi/-/ilmoitusvelvollisuudella-turvataan-asiakkaan-hyva-hoito-huolenpito-ja-hyvinvointi-uskallanko-ilmoittaa-epakohdisti>

Mikäli yksikössä tai perhehoidossa ilmennyt epäkohta vaikuttaa mahdollisesti useampaan lapseen, on otettava yhteyttä myös heidän vastuusosiaalityöntekijöihinsä tai -kuntiinsa. Usein on tarpeen olla yhteydessä myös kyseisen yksikön tai perhekodin sijaintikuntaan, joka on niin ikään vastuussa sijaishuoltopaikan valvonnasta. Jos epäkohta vaatii puuttumista usean lapsen ja/tai toimijan osalta, interventio on hyvä suunnitella yhdessä kaikkien vastuutahojen kesken.

Mikäli yksikkökohtaista valvontaa tekevä taho havaitsee valvonnan yhteydessä lapsen arkeen vaikuttavan epäkohdan, se ilmoittaa havainnostaan ko. yksikössä olevien lasten sosiaalityöntekijöille, jotka vastaavat tarvittaessa lapsikohtaisesta puuttumisesta. Myös näissä tapauksissa puuttumista suunnitellaan yhteistyössä.

Epäkohtaan puuttuminen vaatii usein erityisen tarkkaa harkintaa ja sensitiivisyyttä. Oikea-aikainen puuttuminen tarkoittaa toisinaan päivityksellistä interventiota, mutta useimmiten selvittelyyn on enemmän aikaa. Lapsen ja hänen läheistensä näkökulmien huomioon ottaminen ja heille tiedottaminen on aina tärkeää, asian kiireellisyydestä riippumatta. Tiivis yhteistyö sosiaalityöntekijän ja sijaishuoltopaikan välillä on välttämätöntä. Epäkohdan luonteesta riippuu, millaista yhteistyötä tilanteen ratkaisemiseksi tehdään selvittelyn eri vaiheissa. Välittömän vaaratilanteen mentyä ohitse on hyvä muistaa myös jatkoseuranta. Seurantaan liittyvästä työnjaosta neuvotellaan myös sijaishuoltopaikan sekä yksikkökohtaista valvontaa tekevän tahon kanssa.

Jäsenämme sijaishuoltopaikassa ilmenevään epäkohtaan puuttumisen prosessia sosiaalityöntekijän näkökulmasta alla olevalla kuvalla. Kuva on pelkistetty malli epäkohtaan puuttumisen vaiheista. Valvonnan tehtävänjaot ovat kunnissa erilaiset, eikä epäkohtatilanteiden moninaisuus mahdu kaavioihin. Todellisuudessa eri vaiheet voivat asettua limittäin, vaihtaa paikkaa ja tai sulautua toisiinsa.

Kuvio 6. Epäkohtaan puuttumisen prosessi

Epäkohdan havaitsemisen jälkeen arvioidaan

1. Kiireellisyys

Onko tilanteen ratkaiseminen kiireellistä lapsen näkökulmasta?

Tarvitaanko välitöntä turvaamista, entä muiden viranomaisten kiireellistä arviointia tai tukea?

2. Vakavuus

Kaltoinkohteluun tai muuhun väkivaltaan puututaan aina, vaikka lapsi ei kokisi tilannetta vakavana

Mikä on lapsen oma näkemys tilanteesta? Entä läheisten ja sijaishuoltopaikan aikuisten?

Tarvitaanko lisätietoa tilanteesta?

3. Seuraukset ja puuttumisen tavat

Mitkä ovat tilanteen seuraukset lapsen näkökulmasta?

Millä erilaisilla tavoilla tilanteeseen voisi puuttua?

Voiko puuttumisella olla ei-toivottuja seurauksia lapsen kannalta?

Entä seuraukset muiden osallisten kannalta?

4. Tarvittavat yhteistyötahot

Tuleeko tapahtuneesta/tilanteesta ilmoittaa jollekin muulle?

Vaikuttaako tapahtuma/tilanne muihin lapsiin, ja kuinka kiireellinen tilanne on heidän kannaltaan?

Mitä tukea työntekijä tarvitsee tilanteen ratkaisemiseksi ja omien tunteidensa käsittelyyn?

5. Seuranta

Oliko korjaavilla toimilla vaikutusta? Tarvitaanko lisää toimenpiteitä?

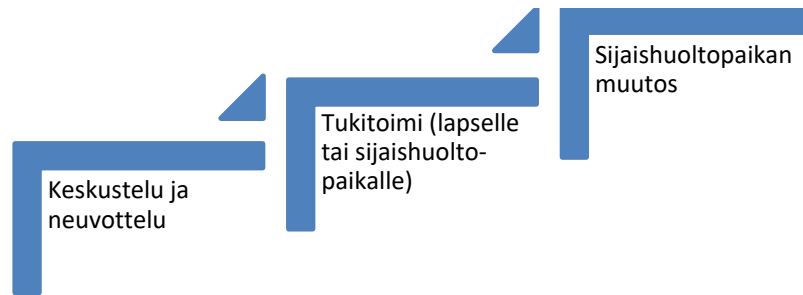
Tarvitseeko lapsi jatkotukea tapahtuneen käsittelyyn, entä läheiset tai sijaishuoltopaikan aikuiset?

Mitä seurannan työnjaosta on tarpeen sopia?

Miten huolehditaan sosiaalityöntekijän tarvitseman tuen toteutumisesta?

Epäkohtaan puuttumisen prosessi on kuvattu yllä lapsen vastuusosiaalityöntekijän näkökulmasta, koska sosiaalityöntekijä on vastuussa lapsikohtaisesta valvonnasta ja lapsen sijaishuoltopolussa ilmenevän epäkohdan selvittämisestä. Hänen ei kuitenkaan tarvitse suoriutua puuttumisesta yksin, vaan pari-, ja tiimityön sekä johtamisen on annettava tukea vaatimaan työprosessiin. Lapsikohtainen valvonta on vain yksi osa sosiaalityöntekijän tehtäväkuva, ja valvonta-asian laajentuessa koskemaan koko yksikköä tai perhekotia tulisi vastuun kokonaisuuden hallinnasta siirtyä yksikkö- tai perhekohtaisesta valvonnasta kunnassa vastaavalle taholle tai Aluehallintovirastolle.

Useimmat epäkohtatilanteet ratkeavat neuvottelemalla. Jos keskustelu asianomaisten kesken ei tunnu riittävältä interventiolta, voidaan arvioida, hyötyykö lapsi itselleen tai jollekin muulle toimijalle kohdennetusta lisätuesta. Tukitoimia voivat tässä tilanteessa olla esimerkiksi lapsen ulkopuolisen hoitokontaktin tiivistäminen tai aloittaminen, henkilöstöresurssin lisäys, henkilöstön työnohjaus tai ohjaus- ja valvontakäynti. Toimenpidevalikon toisessa ääripäässä on lapsen sijaishuoltopaikan vaihto. Epäkohtatilanteesta johtuva sijaishuoltopaikan vaihto voi viestiä myös rakenteellisesta epäkohdasta, jonka syitä on hyvä tarkastella järjestelmätasolla. Puuttumisen asteita on havainnollistettu alla ”puuttumisen portaina”.

Kuvio 7. Puuttumisen portaat

Epäkohtatilanteen selvittämisen tavoitteena on lähtötilanteesta riippumatta sama lopputulos: lapsen edun mukainen, harkittu puuttuminen. Kaikille osapuolille tulisi olla selvää, millä perusteilla tietty toimintatapa valittiin. Epäkohtatilanteen selvittämisen prosessi herättää usein vaikeita tunteita eri osapuolissa: huolta turvallisuudesta, surua, pettymyksen ja epäonnistumisen tunnetta, häpeää ja pelkoa seurauksista. Jatkotuen ja jälkihoidon varmistaminen lapselle on tärkeää. Lapselta varmistetaan, onko tilanne hänen kokemuksensa mukaan korjaantunut.

Toimijoiden välisen yhteistyösuhteen tulisi voida jatkua avoimena ja luottamuksellisena myös epäkohdan selvittelyn jälkeen. Tilanteen jälkihoito ja seuranta on tärkeää myös sijaishuoltopaikan osalta. Perhehoidossa epäkohtaan puuttuminen on samalla puuttumista perheen yksityisyyteen, jolloin sensitiivisyys ja jatkotuen varmistaminen on erityisen tärkeää.

5 Lapsikohtaisen valvonnan mallin käyttöönottoon liittyvät suositukset ja edellytykset

- Sosiaalityöntekijä vastaa eri-ikäisten ja tarpeiltaan hyvin erilaisten lasten sijaishuollon tavoitteiden toteutumisesta. Työntekijöiden osaamisen varmistamiseksi johdon tulee tarjota täydennyskoulutusta sekä erilaisia menetelmiä ja välineitä työn tueksi.
- Hyvinvointialueilla otetaan käyttöön lapsikohtaisen valvonnan tarkistuslista (liite 1), jonka avulla varmistetaan, että jokaisen lapsen kanssa käsitellään valvontatehtävän kannalta välttämättömät asiat systemaattisesti ja säännöllisesti. Listan käyttö varmistaa systemaattisuuden ja lapsikohtaisten valvonnan jatkuvuuden myös työntekijän vaihtuessa.
- Lapsikohtaisen valvonnan tulisi nivoutua tiiviisti osaksi sijaishuollon valvonnan kokonaisuutta. Tulevilla hyvinvointialueilla sijaishuollon yksikkö- ja perhekohtainen valvonta on suositeltavaa keskittää siten, että erillinen yksikkö (tai tiimi) toimii sosiaalityöntekijän tukena ja tarjoaa tälle työparin valvontasioissa erityisesti epäkohtatilanteiden selvittämisessä.
- Hyvinvointialueet laativat epäkohtien tunnistamisen ja puuttumisen prosessikuvauksen (s. 29) perusteella oman alueensa ohjeistukset toimintatavoista ja vastuista yhteistyön edistämiseksi ja vahvistamiseksi. Kuntien välisen yhteistyön ja tiedonkulun nykyhaasteet helpottunevat järjestämisvastuun siirtymässä hyvinvointialueille ja siten toimijoiden vähentyessä.
- Vastaisuudessakin lapsia tullaan eri syistä sijoittamaan yli hyvinvointialuerajojen. Liittymällä kansalliseksi suunnitellun Lasteri-tietopohjan käyttäjäksi hyvinvointialue varmistaa myös yli aluerajojen tehtävän valvonnan yhteistyön ja tiedonkulun vahvistumisen. Hyvinvointialueiden johto ottaa vastuun tunnistaa oman alueensa rakenteellisia epäkohtia sijaishuollon prosesseissa sekä puuttua niihin. Hyvinvointialueen sijaishuollon palveluiden järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvät vastuurakenteet tulisi olla selvät. Alueiden on tärkeää ratkaista, missä määrin palveluita tuotetaan itse ja missä määrin hankitaan ostopalveluita. Olennaista on, että kukin sijaishuollon tarpeessa oleva lapsi saa tarpeitaan vastaavan sijaishuoltopaikan kohtuullisessa ajassa.
- Kunnat ja vuodesta 2023 alkaen hyvinvointialueet varmistavat, että Lastensuojelulain 13 b § mukaisesti lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla on vuosina 2022-2023 enintään 35 lasta ja vuodesta 2024 eteenpäin enintään 30 lasta, jotta virkavastuulla toimivat sosiaalityöntekijät pystyvät tosiasiallisesti suorittamaan valvontatehtävää lain edellyttämällä tavalla muiden työtehtäviensä lisäksi.

Lähteet

- Biehal N. (2014) Maltreatment in Foster Care: A review of the evidence. *Child Abuse Review* Jan/Feb 2014; 23 (1): 48-60.
- Heino T. (2020) (toim.) Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 12/2020.
- Heino T., Lappalainen E., Ranta H. & Weckroth N. (2021) Lastensuojelun 24/7 yksiköt: Palvelutuotannon moninaisuus ja haasteet. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 6/2021.
- Hoikkala S., Kojo R., Tervo J. & Aaltonen T. (2017) Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli: kohti lapsioikeusperustaista toimintatapaa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 19/2017.
- Hoikkala, S. & Pollari, P. (2019) Meidän oma valvontasuunnitelma. Opas nuorten osallisuutta tukevaan omavalvontatyöhön lastenkodeissa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Hytönen K.-M., Malinen A. & Salenius P. ym. (2016) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Ikonen R., Hietämäki J. & Laakso R. ym. (2017) Sijoitettujen lasten hyvinvointi: kouluterveyskyselyn tuloksia. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tutkimuksesta tiiviisti 17/2021.
- Ikonen R., Eriksson P. & Heino T. (2020) Sijoitettujen lasten hyvinvointi ja palvelukokemukset: kouluterveyskyselyn tuloksia. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 35/2020.
- Koivula M., Ellonen N., Ikonen R. & Paavilainen R. (2021) Nuorten kaltoinkohtelukokemukset ammatillisissa perhekodeissa ja lastensuojelulaitoksissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 2021; 3: 263-274.
- Korhonen P. & Eriksson P. (2021) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat. Katsaus 2000-luvulla tehtyihin kansainvälisiin tutkimuksiin. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 34/2021.
- Laakso, R. (2019a) "Ne näki musta": Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 1/2019.
- Laakso, R. (2019b) Lasten toistuvat sijoitukset ja monipaikkainen asuminen: Sijoitettujen nuorten näkökulma. *Yhteiskuntapolitiikka* 1/2019.
- Malja M., Puustinen-Korhonen A., Petrelius P. & Eriksson, P. (2019) Lastensuojelun laatusuositus. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus ja Suomen kuntaliitto. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu 2019:8.
- Munro, E. (2018) Decision-making under uncertainty in child protection: Creating a just and learning culture. *Child and Family Social Work* 2019;24 (1): 123-130.
- Saariluoma L., Eriksson P. & Korhonen P. Sijoitettujen lasten koulunkäynti ja vapaa-aika – kyselytutkimuksen tuloksia. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tutkimuksesta tiiviisti 51/2021.
- Saariluoma L., Heino T., Eriksson P. & Utriainen S. (2021) Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten koulunkäynti ja hyvinvointi koronan varjossa vuonna 2021. Tutkimuksesta tiiviisti 72/2021.
- Saariluoma L., Eriksson P., Heino T. & Utriainen S. (2021) Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja teini-ikäisten väkivaltakokemukset sekä päihteiden käyttö. Tutkimuksesta tiiviisti 73/2021.
- Shanks E., Jonsson U., Wiklund S. & Rozental A. (2020) Harmful care. To what extent is terminology from medicine and clinical psychology applicable to out-of-home care? *Child & Family Social Work*, February 2020; 25 (1): 92-99.

Liite 1. Suunnitelmallinen lapsikohtainen valvonta: Lapsen kanssa käsiteltävät teemat

		Päivämäärä (1-2 krt/vuosi + muutos- tilanteet)	Huomiot
1. Lapsen ihmissuhteet	Luotettava aikuinen sijaishuolto- paikassa ja sen ulkopuolella. Kenelle lapsi voi puhua tärkeistä tai vaikeista asioista?		
	Lapsen suhde aikuisiin ja muihin lapsiin sijaishuoltopaikassa		
	Kenen kanssa lapsi viettää aikaa? Kaverit ja seurustelusuhteet		
	Kiusaaminen (sijaishuoltopai- kassa/ kotona/koulussa/vapaa- ajalla)		
	Lapselle tärkeät ihmiset. Tapaami- set ja toiveet yhteydenpitoon liittyen		
2. Koulu, varhaiskasvatus ja vapaa-aika	Koulu/varhaiskasvatus, viihtyminen		
	Koulunkäynnin tuki ja apu		
	Harrastukset ja vapaa-ajanvietto		

		Päivämäärä (1-2 krt/vuosi + muutos- tilanteet)	Huomiot
3. Arki ja sijaishuolto- paikka			
	Kokemus osallisuudesta lasten ja nuorten yhteisöihin		
	Ikävät asiat		
	Mukavat asiat		
	Sijaishuoltopaikan säännöt		
	Tunnelma ja turvallisuuden tunne		
	Osallisuus arjessa		
4. Kokemukset väkivallasta/ häirinnästä/ hyväksikäytöstä (fyysinen, henkinen, seksuaalinen)			
	Sijaishuoltopaikassa (aikuiset, muut lapset/nuoret)		
	Koulussa, vapaa-ajalla, somessa (aikuiset, muut lapset/nuoret)		
	Kotiharjoitteluissa/kotilomilla		

		Päivämäärä 1-2 krt/vuosi +muutostilan- teet	Huomiot
5. Fyysinen ja psyykinen terveydentila			
	Terveys, hoitokontaktit, lääkitys		
	Psyykinen hyvinvointi		
6. Sijoitettujen lasten oikeuksista keskusteleminen			
	Sosiaalityöntekijän rooli ja sopiminen yhteydenpidon tavoista ja tapaamisista		
	Lapsen perusoikeudet, kasvatuksen ja rajoittamisen välinen ero, LsL:n mukaiset rajoituspäätökset		
7. Sijoituksen tavoitteiden seuranta ja arviointi yhdessä lapsen kanssa			